

سەيد قوتب و تيۇرىي تەكفير كوردنى كۆمەل و دەولەت (رېشەكانى تەكفير لە خەوارىجەوہ تا سەيد قوتب)

فەريد نەسەسەرد

زۆرىي سەرچاوەكان تيۇرىي تەكفير دەبنەوہ سەر سەيد قوتب كەيە كىنكە لە گەرنگەرتىن تيۇرىسەينەكانى ئىخوان موسلمان لە ميسر. بەلام لەبارى سەرئى ميژوووہ، سەيد قوتب يەكەم داھىنەرى ئەم تيۇرىيە نيسو رىشە تيۇرىيە كە بۆ سەردەمىكى كۆنتر دەگەرتتەوہ لەم رووہ سەيد قوتب لەخۆي رايىنيوہ كە سەوەرگەرتنى چەمكى حاكىمىت لەخەوارىجەكان بەدەستكارىيەوہ بەتازە كوردنەوہ چەمكە دىرەنەكەي جاھلىسەت، بتوانى تيۇرىيەك بۆ دەرواردنى كۆمەل و دەولەت لەبازنەي ئىسلام، لەسەر بنەماي نوئى و بەدانانى پىتوانەي تازە، دارىژى. بەم پىئىيە، ھەولتى دا دىدەتكى نوئى سەبارەت بەكۆمەل و باروودخى جىھان گەلالە بكات و پاساوتكى ئەخلاقى بۆ بلاو كوردنەوہ تيۇرىيە كە پىئىتتەوہ.

رەنگە سەيد قوتب سەرئى ئەوہ نەدا بووبىن كە ئەو تيۇرىيەكەي بەجۆرنەك دارىشتووہ كە وەك گوزارشتىك لە دادپەروەرى رەھا دىتە بەرچاوو لەم كارەدا لاسايى رەوتى ھەلسووانى ئىسلامى كوردۆتتەوہ كە ھەول جار كۆمەلتى بت پەرسەتى شەرمەزارو ناشرىن كەرد، ئنجا ھەلتى كوتايە سەرى و لەناوى بەرد. بەلام لە ھەمان كاتدا سەيد قوتب لەوہا لەگەل ئاين دا يەكى نەگەرتۆتتەوہ كە ئەو ھەولتى داوہ ئەو كۆمەلانە بگۆرئى كە ئاين لەمىژە بۆتە بەشىك لە كەلتور و پىنكەتەي گشتىيان.

لێرەدا دەردەكەوئى كە كۆزكى تيۇرىيەكە لەم دەورو خولە دەسپۆتتەوہ كە ئادەمىزاد بەرادەيەك لەژيانى ئاينى دوركەوتۆتتەوہ كە ئەگەر ھىنانەوہ بۆ ناو سنورى ئاين پىئوست بە بەكارھىنانى ھىزىش بكا، شىتكى پىئوست و رەوايە.

ئىسلام لەكۆمەلتىكى بت پەرسەتدا سەرى دەرھىناو لەگەوھەردا ئاينىك بەرجەستە دەكا كە رەتەكردنەوہ بت پەرسەتى و بانگەھىشتن بۆ پەرسەتى يەك خواي ئافەرتنەر كۆلەكە سەركەيەكەي پىنكەدنىن. ئەمەش تا ئەو شۆتەنە بر دەكا كە بگوتئى پىنكەتەي ئايدىوئۆزى ئىسلام لەناوہرۆكدا لەسەر تەكفير كوردنى كۆمەلتى بت پەرسەت و بت پەرسەتەكان دامەزراوہ.

بەم پىئىيە، ئەو تەكفەرى لە قورئان دا باسى لىئوہ كراوہ پەيوەندى بەھەلتەكاندى پىنكەتە ئاينى - كۆمەلایەتىيە بت پەرسەتىيەكان و ھىنانە كايەي پىنكەتەي تازەي يەكتاپەرسەتىيەوہ ھەيسو لەم روانگەيەوہ ئەم تەكفەرە قورئانىيە تەواو جىاوازە لەم تەكفەرى كە سەيد قوتب ھىتايە ئاراوہ. ميژووى بانگەوازي ئىسلام بەدەرترايى ۲۳ سەل بەھىچ جۆرنەك تەكفير كوردنى موسلمانانى تىدا نىيە. ئەگەرچى قورئان ((باوہر ھىتسان)) و ((موسلمان بوون)) لىك جىا دەكاتتەوہ بەلام ئەمە نەگەيشتۆتە رادەي تەكفەر، ئەم لىك

جیاکردنوهیسه زیاتر کاری بوسر تمنها یهک توژوهه هیهه که چادرنشینه کۆچمهه کانه، ئهوانه راهاتبون ژیانیکی ناینی بی دابو ریو رسم بوسر بون.

بهلام شهوی لهلای سهید قوتب بهدی ده کرسی شتیکی تهواو جیاوازه، چونکه سهید قوتب سل لهته کفر کردنی کومهلی موسلمان، نهک بت پهوست، ناکاتوهو پهراوتزی شو ته کفر کردنه ئهوانده درتژ ده کاتوهه که هسو کومهلو که لتوره کانی دهروهی کومهلو که لتوری ئیسلام بگرتسهوه. بۆچونه کانی سهید قوتب لهه باره یوه نمونه داوین پاکیهکی یوتزیساین. لهباری سهرفی میژوهوه، ته کفره کهی سهید قوتب بهدرتژ پیدانی شو ته کفره دانانری که پاش سهردهمی حمزههتی پیغمبهر موحممهده سری دهه هیتاوه، بهلام نهه ری لهه ناگری که لهچهند خالیکی گرنهگ و گوهری دا لهگهلی دا یهک ده گرتسهوه له چهند خالیکی گرنهگ و گوهری دا لی دور کومتهوه.

۱- ته کفر له ئیسلام دا؛ پینشینهی میژویی

خالی جی سهرنج و پر مانا ئهویه که ته کفر کردنی موسلمانان بهدرتژیایی ۲۳ سالهی سهردهمی حمزههتی پیغمبهر موحممهده روی نهداوه. ئهوهش بۆ خزی مایهی تیرامانه که یهکم گروپی ته کفر نزیکهی ۲۶ سال پاش سهردهمی پیغمبهر پهیدا بوه. بهلام کۆکی ته کفر که بریتی به له دامالینو سهندنهوهی مرچی باور له موسلمان و دواتریش سزادانی بهینی لی دامالینو لی سهندنهوهی مرچه که، پیش شهو وردتر له سهردهمی ئهویه کوی یهکم خهلیفسی موسلمانان و عوسمانی سییم خهلیفهدا، به جیاوازی بهکی ژورهه، پهیدا بوه.

پیناسهی ئهویه کوی بۆ ته کفر بهشیهوهکی گوهری بهمهسه لهی زهکات نه دانوه بهستراوهتهوه. به مجۆره، ده بینین یهکم جهنگی ناینی موسلمانان پاش به سهروچونی سهردهمی حمزههتی پیغمبهر موحممهده خیتلی بهراست له ئیسلام هه لگهراوه خیتلی موسلمانان زهکات نهدهر لیک جیا ناکاتوهوه بهیهک چار سهیری ههردوکیان دهکا.

جیاوازی نیتوان نهه دو گروهی خیتلهکان جیاوازی بهکی کم نهبو. سیاسهتی ئهویه کوی که ناماچه کهی پاراستنی بینگهردی و خاونتی ئیسلام بو، هیچ جیاوازی بهکی له نیتوان هه لگهراوه له ئیسلام و زهکات نه دان دانناو لهه روهه پیداوستهی به نایدیۆلۆژی بهکانی دهسهلاته ناینی به که هاندهری نهه جیاوازی نه کردنه بون.

گهراڤ بهشوتن هۆکانی بهشهر هاتن له گهمل خیتله له ئیسلام هه لگهراوه کان کارنکی دژوار نیه. ئهویه کوی بهچاکی سهروهه ری له لپهراوهتی و نهکه کانی پۆسته کهی خۆی ده رده کردو دهیزانی پاراستنی دهسهلاته ناینی به که بهین ملکچ کردنی یاخیهکان نایهته دی. ئیمه لیره ده له سهردهم و یستیک داين شهوی له لا بهراوهتهوه که نهگه لهه لومهرجهدا زهبرونهگ بهکار نههینری، هیچ شتیکی ری له گهراوهتی بت پهوستی ناگری.

به‌لای ئه‌بویه‌که‌وه‌ه‌ه‌ل‌گه‌ر‌انه‌وه‌ له‌ ناین‌و‌ زه‌کات‌ نهدان، نه‌گه‌ر‌چی‌ جی‌اوازی‌به‌کی‌ زۆر‌شیا‌ن‌ له‌نیتوان‌ دایه‌، وه‌ک‌ یه‌کن. هه‌زی‌ شو‌ جی‌اوازی‌ نه‌کردنه‌ له‌ نه‌زاینه‌وه‌ نیه‌، به‌لکو‌ به‌نه‌نقه‌ست‌و‌ له‌زاینه‌وه‌یه‌. سی‌اسه‌تی‌ ئه‌بویه‌که‌ر‌ ره‌نگ‌دان‌ه‌وه‌ی‌ پیندا‌ویستی‌به‌ ئایدیۆلۆژی‌به‌کانی‌ ده‌سه‌لاتی‌ ئاینی‌به‌.

ئهبو‌ به‌که‌ر‌ ده‌یزانی‌ زه‌کات‌ دان‌ تاکه‌ به‌لگه‌ی‌ مل‌ که‌چ‌ کردنی‌ خیتله‌کانه‌ بۆ‌ ده‌سه‌لاته‌ ئاینی‌به‌که‌. به‌عجۆره‌، شو‌ هه‌زبان‌ی‌ هانیا‌ن‌ دا‌ به‌گۆ‌ هه‌ردو‌ گروپ‌دا‌ به‌چیتته‌وه‌ یه‌ک‌ جوۆر‌ نین‌و‌ له‌م‌ سه‌روبه‌نده‌دا‌ خیتله‌ هه‌ل‌گه‌راوه‌کان‌ به‌توندی‌ سه‌رکوت‌ کران‌ چونکه‌ هه‌ل‌گه‌ر‌انه‌وه‌یا‌ن‌ هه‌ره‌شه‌می‌ له‌ناو‌چونی‌ ئیسلام‌ و‌ گه‌ر‌انه‌وه‌ی‌ بت‌ په‌رستی‌ ده‌کردو‌ خیتله‌ زه‌کات‌ نه‌ده‌ره‌کانیش‌ بۆ‌یه‌ به‌هه‌مان‌ نه‌ندازه‌ سه‌رکوت‌ کران‌ چونکه‌ هه‌ره‌شه‌یا‌ن‌ له‌هیتۆ‌ هه‌یه‌ستی‌ ده‌سه‌لاته‌ ئاینی‌به‌که‌ ده‌کردو‌ هه‌لوم‌سه‌ر‌جیتی‌ وایان‌ فه‌راهه‌م‌ کردبو‌ که‌به‌ پیندا‌چونه‌وه‌ به‌ئه‌ر‌که‌ ئاینی‌به‌ سه‌پینراوه‌کان‌و‌ نه‌هیتشتنی‌ هه‌ندیک‌یا‌ن، زۆر‌ له‌بار‌ بوو. له‌م‌ سه‌روکاره‌دا‌ ئاشکرایه‌ که‌تۆکه‌می‌ی‌ ئهو‌ پیتکه‌اته‌ ئاینی‌بان‌ی‌ که‌ئهبویه‌که‌ر‌ به‌نیازی‌ دامه‌زاندن‌یا‌ن‌ بوو، له‌گه‌ل‌ زه‌کات‌ نهدانی‌ خیتله‌کان‌دا‌ نه‌ده‌گو‌نجا‌.

نه‌گه‌ر‌چی‌ ئهبویه‌که‌ر‌ دروستی‌و‌ ره‌وایی‌ سی‌اسه‌ته‌که‌ی‌ به‌ناسانی‌و‌ بی‌گه‌ر‌ی‌و‌ گۆل‌ به‌ده‌ورو‌به‌ره‌که‌ی‌ سه‌ملاند، به‌لام‌ هه‌چ‌ به‌لگه‌یه‌ک‌ له‌سه‌ر‌ ئه‌وه‌ نیه‌ که‌ ره‌ه‌جیتی‌ زۆری‌ بۆ‌ په‌شیمان‌ کردنه‌وه‌ی‌ خیتله‌ زه‌کات‌ نه‌ده‌ره‌کان‌ داوه‌. له‌م‌ سه‌روبه‌نده‌دا‌ هه‌ر‌ چی‌یه‌ک‌ بی‌ پاساوه‌که‌ی‌، دیاره‌ یه‌که‌سان‌ کردنی‌ خیتله‌ زه‌کات‌ نه‌ده‌ره‌کان‌ به‌خیتله‌ له‌ئیسلام‌ هه‌ل‌گه‌راوه‌کان، که‌کار‌تکه‌ له‌روی‌ ئاینی‌به‌وه‌ ره‌وایی‌به‌کی‌ زۆری‌ نیه‌، پتویستی‌ به‌جه‌ربه‌زی‌ی‌و‌ ئازایه‌تی‌به‌کی‌ له‌نه‌ندازه‌ به‌ده‌ر‌ هه‌به‌وه‌ خودی‌ بیر‌کرنه‌وه‌که‌ به‌رتکی‌ زۆر‌ دو‌وبینی‌ پتوه‌ دیاره‌. به‌پیتی‌ پتوانه‌ ئاینی‌به‌کان، نه‌ده‌که‌را‌ هه‌ل‌گه‌ر‌انه‌وه‌ی‌ خیتله‌کان‌ په‌سند‌ بکری‌، به‌لام‌ زه‌کات‌ نهدان‌ مه‌سه‌له‌یه‌کی‌ شیاوی‌ و‌تووێژ‌و‌ دایه‌لوگ‌ بوو، نه‌گه‌ر‌ ئهبویه‌که‌ر‌ مه‌به‌ستی‌ بوایه‌. سه‌ره‌ه‌جامین‌ که‌له‌جه‌نگه‌ ئاینی‌به‌که‌ که‌وتنه‌وه‌، کیتشانه‌ کردنی‌ خیتله‌ هه‌ل‌گه‌راوه‌کان‌و‌ خیتله‌ زه‌کات‌ نه‌ده‌ره‌کان‌ بوو‌ به‌یه‌ک‌ ته‌رازو‌. ئه‌م‌ به‌یه‌ک‌ ته‌رازو‌ کیتشانه‌ کردنه‌ش‌ که‌هه‌چ‌ جوۆره‌ نه‌رمی‌به‌کی‌ تیندا‌ به‌دی‌ نا‌کری‌، زۆر‌ به‌رونی‌ گو‌زارشت‌ له‌جیهانی‌ پاش‌ به‌سه‌ر‌چونی‌ سه‌رده‌می‌ پتغه‌مه‌سه‌ر‌ ده‌که‌ کپی‌تویستی‌ به‌نه‌هیتشتنی‌ مه‌رجه‌کان‌ گه‌ر‌انه‌وه‌ی‌ بت‌ په‌رستی‌ ده‌کرد.

دیاره‌ به‌کاره‌یتانی‌ زه‌به‌روزه‌نگ‌ دژی‌ زه‌کات‌ نه‌ده‌ره‌کان‌ له‌سه‌رده‌می‌ ئهبو‌ به‌که‌ر‌دا‌ مه‌سه‌له‌یه‌که‌ په‌یوه‌ندی‌ به‌هه‌لوم‌سه‌ر‌جی‌ دژواری‌ پاش‌ سه‌رده‌می‌ حه‌زه‌تی‌ پتغه‌مه‌سه‌ر‌ مو‌حه‌مه‌ده‌وه‌ هه‌یه‌وه‌ داوتر، له‌سه‌رده‌مه‌کانی‌ پاشتردا، مو‌جته‌هیدو‌ سی‌اسه‌ته‌مه‌داران‌ ئه‌م‌ روداوه‌ی‌ سه‌رده‌می‌ ئهبو‌ به‌که‌ریان‌ نه‌کرده‌ بیانویه‌ک‌ بۆ‌ ته‌کفیر‌کردنی‌ گروپه‌ به‌ره‌له‌ستکاره‌کان‌ له‌سۆنگه‌ی‌ به‌جی‌ نه‌هیتتانی‌ هه‌ندی‌ فه‌رزوه‌وه‌.

ئهبو‌ به‌که‌ر‌ به‌هانه‌کانی‌ سه‌رکوت‌ کردنی‌ خیتله‌ زه‌کات‌ نه‌ده‌ره‌کانی‌ خسته‌به‌ چوارچێته‌وه‌یه‌کی‌ ئه‌ده‌بی‌و‌ نه‌خلاق‌ی‌به‌وه‌. سه‌رکوتنه‌ یه‌ک‌ له‌دوای‌ یه‌که‌کانی‌ سوپای‌ مو‌سه‌لمانان‌ بونه‌ فاکته‌رتکی‌ یاره‌مه‌تیدر‌ بۆ‌ شار‌دنه‌وه‌ی‌ که‌مو‌کو‌ری‌و‌ لایه‌نه‌ که‌رچ‌و‌ کاله‌کانی‌ به‌هانه‌کان. پاکانه‌ی‌ سه‌ره‌که‌ی‌ ئهبویه‌که‌ر‌ ئه‌ویه‌ که‌پی‌تویستی‌به‌کانی‌ ئایدیۆلۆژی‌ نا‌چاری‌ ده‌که‌من‌ تیتروانینه‌که‌ی‌ خۆی‌ له‌گو‌فتاره‌وه‌ بکاته‌ که‌ر‌دار. به‌لام‌ ئه‌م‌ تیتروانینه‌، نه‌گه‌ر‌چی‌ سل‌ له‌به‌کاره‌یتانی‌ هیتز‌ له‌دژی‌ مو‌سه‌لمانه‌ زه‌کات‌ نه‌ده‌ره‌کان‌ نا‌کا، له‌گه‌وه‌هه‌ر‌دا‌ دیدیکی‌ ته‌کفیری‌ سه‌رتاپا‌گیری‌ تیندا‌ به‌دی‌ نا‌کری‌. ئهبویه‌که‌ر‌ که‌به‌رو‌ترین‌ شتیه‌ نو‌تته‌رایه‌تی‌ گیانی‌ پارێزگاری‌ی‌ ئهو‌ سه‌رده‌می‌ ده‌کرد، به‌هه‌چ‌ ته‌فسیر‌یکی‌ ئاینی‌ بۆ‌ زه‌کات‌ نهدان‌ رازی‌ نه‌بوو. له‌وه‌ سۆنگه‌یه‌شه‌وه‌ که‌خۆی‌

بەدرزۆه پېئادانى سەردەمى پېش خۆى دەزانى، نەيدە وىست لەسەردەمى ئەودا دەسكارى بىنماكانى ئاين بىرى. ئەگەرچى ئەبۇبەكر بەھىمى پارىزگارى سەردەمى خۆى دەژمىردى و بەيەك چاوش سەيرى خېلە لەئىسلام ھەلگىراو ەكانو خېلە زەكات نەدەرەكانى كىردو، بەلام ھىژو بەرژدانەو بەنەو ەكانى داھاتوى ناساندو. ئەم ديار دەيش تەنھا يەك ھۆى ھەيە ئەوئىش ئەوئەيە كەئەبۇبەكر مېراتىكى پىر سەروەرى و گەغىنەيەك خەباتى كۆلنەدەرەنەى لەدژى بت پەرسى لەپاش خۆى بەجى ھىشتو، جگە لەدەسەلاتىكى ئاينى بەھىژو بەسام.

پاش ۱۶ سال دەبىن ئەو دەسەلاتە ئاينى بەيە كە ئەبۇبەكر لەپاش خۆى بەجى ھىشتبو، سامى نامىنى و ھەيەتى خۆى لەدەست دەا. ئەمەش لەسۆنگەى چەند فاكەتەركەو كەپەيوەندى بان بە ھوكمىرانى عوسمانەو ھەيە. لەو سەردەمدە نارەزايى بەكى زۆر، بەشىئەيەكى رەواو نارەوا، سەرى دەرھىنا. ئەگەرچى عوسمان خاوتىنى ئىسلامى پاراست بەلام لەھەمان كاتدا بەجۆرەك دەستى خستە ناو پىنكەتەنى دەسەلاتەو كەسەرەنجامەكى بەپەيدابونى پىنكەتەيەك دوايى ھات كەئەمەوى بەكان بەسەرى دا زال بون. ئەو ھەش رونە كەئەمەوى بەكان لەسەردەمى ھەزەرەتى پىغەمبەر موھەمددا رابردو بەكى پىر دژايەتى كەردنى ئىسلاميان ھەيو لەسەردەمى عوسمانىش ەك نۆتەرانى ئۆرۆستۆكراسى بازىرگانى مەككە مانەو تارادەيەكى زۆر لەكۆنترۆل كەردنى پۆستە گەنگەكانو ھەرتەكاندا سەركوتىيان بەدەست ھىنا. ئەمەوى بەكان بەپىچەوانەوى موصلمانانى سەردەمى خۆيانەو، ھىچ دىدىكى ئاينى بان بۆ دەسەلات نەبوو و تىروانىيان لەم بارەيەو بەبەرژو ەندى خۆيانەو، ەك چىنىكى ئۆرۆستۆكراتى بازىرگان، بەسترا بۆو.

جىنى خۆيەتى باسى ئەو بىرى كە عوسمان پاكەنى ئاينى بۆ پىشت بەستق بەنۆتەرانى بەرەبابى خېلەكەى خۆى ھىنايەو بەلام بەرھەلستكارەكانى پاكەنەكەيان رەت كىردو. لەسەردەمى ئەودا يەكەم ئۆپۆزىسىونى شۆرەگىر لەئىسلام دا پىنك ھات. بەلام تانىستا نەزانراو كەى لەو سەردەمدە نارەزايى فراوانو بەربلاو سەرى دەرھىناو، ئەو نەبى كە لەم بارەيەو تەنھا يەك دەستىشان كەردنى كات ھەيو مەرجىش نى ئەو دەستىشان كەردنە زۆر وە بى كە گوايە شەش سالى ھەوئى ھوكمىرانى عوسمان شەش سالى بىگەردو خاوتىن و شەش سالى تىرى ھوكمىرانى بە ۱۲ سالى بەكى نارەزايى گىشتى تىدا پەيدا بوە. ئەم دەستىشان كەردنى كات بەشىئەيەكى ناراستوخۆ نامازە بۆ ئەو دەكا كەبىزاربون لەرەفتارى رەسمى دەسەلات وەدە وەدە پەرى سەندو لەدوايىدا، پاش بەسەرچونى شەش سال بەسەر ھوكمىرانى عوسمان دا، گەيشتۆتە ئاستىكى بالا.

بەم پىئە، دەبىن جىاوازى و پىكەو ھەلنەكەردن، پاش ئەوئى تاراي تەبايى بە روكشەكەى لەروى خۆى دامالى، وەدە وەدە خۆى ئاشكرا كەردو دواتر بەھىرشى ياخى بەكان بۆ سەر مالى خەلىفە كوشتنى، گەيشتە لوتكە. گومانى تىدا نىە كە لەكۆمەلى ئاينى دا پىشىل كەردنى پىچۆزى پۆستى خەلافەت بەبى پاساوى ئايدىۆلۆژى بەھىژ ھەلناسو. رەوتى پودا ەكان دەرى خستو كە ئەو گروپانەى بەشار بون لەبەرىا كەردنى شۆرە لەدژى خەلىفە خەلكانىكى وايان تىكەوتبو كە ئەوئەندە توندرەو بون رەفتارى خۆيان پى كۆنترۆل نەدەكراو لەم سۆنگەيەو بۆ پاساودانى كوشتنى خەلىفە، ھانايان بۆ بەھانەى ئايدىۆلۆژى بەردو لەم بواردە

زنده‌دویریه‌کی زوربان کرد. عوسمان بیه‌کی که بۆچونیک‌کی وای له‌لا سه‌قامگیر بیه که ده‌سه‌لاتیک شریعه‌ته‌که‌ی له‌خواه سه‌چاره‌ی گرتبێ هه‌رگیز له‌کار ناخوێ، وستی به‌یاخی بووه‌کانی بسه‌لینتی که هه‌ول‌دانیه‌ن بۆ له‌کار خستنی، له‌پری ناینی بیه‌هیه‌چ په‌وایی بیه‌کی نیسه‌ کسه‌یش مافی ده‌سه‌لات لی سهندنه‌وه‌ی نیه^(۱). به‌بۆره ده‌توانیه‌ن وای بۆ بچینه که به‌ره‌هه‌لستکارانی عوسمان له‌روانگه‌یه‌وه که نه‌یانه‌ده‌توانی به‌ینه‌یانیوه‌کی ناینی پاساوی لی هه‌لگه‌رانه‌وه‌و کوشتنی بدن، بانگه‌شه‌یه‌ن بۆ له‌ تیه‌وری بیه کرد که تا عوسمان له‌سه‌ر کار بێ گه‌هنتی پاراستنی خاوتنی نیسه‌لام ناخوێ. نه‌گه‌رچی له‌وه‌جانه‌ده‌دا له‌بری ده‌سه‌تاوه‌ی ((ته‌کفیر)) زیاتر ده‌سه‌تاوه‌ی ((لادان)) باوی سهندبو، به‌لام روداوه‌کان روینان کردوته‌وه که مه‌به‌ستی به‌ره‌هه‌لستکاره‌کان له ((لادان)) زیاتر ((ته‌کفیر)) بوه، نه‌گه‌رچی راشکاوانه بانگه‌شه‌یه‌ن بۆ نه‌کردبوو. له‌وه‌ی له‌ره‌فتاری یاخی بیه‌کاندا ده‌ره‌که‌وه‌ی نه‌وه‌یه که له‌وان چیه‌ر عوسمانیه‌ن به‌هه‌لگری په‌یامی ناین، به‌تایبه‌تی له‌سه‌لاتی دوایی حوکمرانی، نه‌زانیه‌وه په‌شیمانیه‌ن بوو بوونه‌وه له‌وه‌ی که له‌سه‌ره‌تادا موپایه‌عه‌یه‌ن کردبوو. نه‌گه‌ر ریوایه‌ته‌که‌ی ته‌به‌ری راست بێ که‌وتیه‌تی یاخی بیه‌کان لی نه‌گه‌راون خزم و کسکاری عوسمان نوێزی له‌سه‌ر بکه‌نو له‌ گۆرستانی موسلماناندا بینێژن^(۲)، له‌وه‌ هیه‌چ گومانیک له‌سه‌ر دیدی ته‌کفیریانه‌ی یاخی بیه‌کان نامینێ. به‌یه‌تی نه‌م دیده‌، یاخی بیه‌کان پاش له‌وه‌ی عه‌لی کوری له‌وه‌ تالییه‌ن کرده سه‌رکرده‌ی خوێان، هانییه‌ن دا به‌زه‌بری زۆراره‌کی وستی خۆی به‌سه‌ر نه‌مه‌وه‌ی بیه‌کان دا به‌سه‌ر کردایه‌تی مه‌عاویه‌ی کوری له‌وه‌ سوپیه‌ن بسه‌پینێ و دواتریش لینی هه‌لگه‌رانه‌وه‌و له‌وشیه‌ن ته‌کفیر کرد. نیتر ۲ تا ۳ سال پاش کوشتنی عوسمان، له‌وه‌ کۆمه‌له رادیکاله‌ گروپی خواریه‌ن په‌یدا ده‌بن.

خواریه‌ن یه‌که‌م گروپی رادیکاله له‌نیسه‌لام دا که له‌ده‌قه په‌یۆزه‌کان تیه‌وری ته‌کفیری دا‌رشته‌وه. به‌په‌رای خواریه‌ن چه‌شنه ئانارشیزمیکی له‌به‌به‌تی ئانارشیزمه‌که‌ی سه‌ده‌ی نۆزه‌هه‌می باکوئینی تیدا به‌دی ده‌کری. په‌یدا‌بونی نه‌م گروپه وه‌ک گروپیک‌کی رادیکاله بۆ شه‌ری سه‌فینه‌ی نیوان سوپای ئیمام عه‌لی و سوپای نه‌مه‌وه‌ی بیه‌کان ده‌گه‌رتنه‌وه که‌تیدا نه‌ندامانی نه‌م گروپه و توه‌تویه‌ن رته‌ت کرده‌وه و پیه‌یه‌ن له‌سه‌ر شه‌ر کردن دا‌گرت.

گومانی تیدا نیه که خواریه‌ن بیه‌کان سیاسه‌ت و هه‌ستریای شو‌رشگه‌یرانه‌یه‌ن تیکه‌ه‌لکته‌شی یه‌که‌تری کرده‌وه و به‌په‌راییه‌ن تیکه‌ه‌یه‌کی ناشیله‌گی رادیکالیزم، سه‌رلیشه‌ی وای، تونده‌وه‌ی و ئانارشیزم پینکدینێ. دواتریش هه‌ندێ له‌په‌روا‌کانیه‌ن په‌ره‌ پێ دا. به‌لام خه‌به‌تی سه‌ره‌کی یان به‌ به‌رده‌وامی له‌ دژی نه‌مه‌وه‌ی بیه‌کان به‌په‌رزه‌ چه‌وه. بیانوی راسته‌وخۆی جیا‌بونه‌ویه‌ن له‌ سوپای ئیمام عه‌لی رته‌ت کرده‌وه‌ی و توه‌تۆ بوو له‌گه‌م له‌مه‌وه‌ی بیه‌کاندا دواتر ده‌رکوت که به‌په‌ری جیا‌بونه‌ویه‌ن له‌ ئیمام عه‌لی به‌په‌ریکی شیای پیده‌چونه‌وه‌ی لی په‌شیمانیه‌ن نه‌یه. به‌وره‌بونه‌وه له‌ تیه‌وری بیه‌کیان، که دا‌وای حاکمیته‌ی خوا ده‌کا، ده‌توانیه‌ن له‌وه‌ هه‌لگه‌رینه‌ی که له‌وان هه‌مه‌ ده‌سه‌لاتیک، با ده‌سه‌لاتیک‌کی ناینیه‌ن بێ، رته‌ت ده‌که‌نه‌وه. نه‌م تیه‌وری بیه‌رنگه‌دانه‌وه‌ی ژبانی بیابان بوو که هیه‌چ جو‌ره مه‌ل که‌چ کردنیکی ئاره‌زومه‌ندانه‌ی بۆ ده‌سه‌لاتی گشته‌ی تیدا نیه.

پاش شه‌ری نه‌ه‌ره‌وان که‌تیدا له‌به‌رده‌م سوپای ئیمام عه‌لی دا شکسته‌یه‌ن خوارده‌و پاش کلپه‌ سهندنی مه‌ملانی تونده‌وتیه‌ی نیوان ئیمام عه‌لی و نه‌مه‌وه‌ی بیه‌کان، هه‌ستریا و هاشوه‌وشی شو‌رشگه‌یرانه‌ی خواریه‌ن

بته کفیر کردنی نیمام عه‌لی و سمرانی نهموی به‌کان و وردتر معاویه‌ی حوکمرانی سوریا و عمرو کوری عاسی حوکمرانی میسر، گه‌یشته لوتکه. ناشکرایه که ته‌کفیر کشینکی گونجاوی بز بریاردان لمر تیور کردنی نو سرکردانه فرامهم کرد چونکه لروانگی نهمونه نم سن سرکرده‌یه زبانیان به‌نیسلام گه‌یاندوه. مهبست له‌ته‌کفیر کردنه که دوزینه‌وی بیانونیه‌کی نه‌خلاق و نایدیولژی بوو بز پاساودانی کوشتن. به‌پیتی نهمفرایینی، خوارچه‌کان لمر ته‌کفیر کردنی عوسمان و عه‌لی و هممو به‌شداربووانی شپری به‌نوابانگی جمعل و پهمندکرانی وتوینژ له‌گمل نهموی به‌کاندا، یه‌کده‌نگ بون.^(۳) لمرسایه‌ی کشی هم‌مست خولقینی تیوری ته‌کفیردا، خوارچه‌کان توانریان نیمام عه‌لی تیور بکن به‌لام هرگیز بیران لموه نه‌کردبؤوه که نم تیور کردنه سرچاوی میثرویی شرعیعتیان لی داده‌مالی و ایان لی ده‌کا گوره‌ترین خزمعت پیشکش به‌نهموی به‌نیاره‌کانیان بکن.

سالانی پاش تیور کردنی نیمام عه‌لی دهرده‌خن که خوارچه‌کان کولنده‌رانه بانگ‌شه‌یان بز نایدیولژی‌بایه‌ک کرده کهنم‌مای شرعی‌یه‌که‌ی پشت نهمستور بوو به‌ خاوتنی و بینگرم‌دی ناین. به‌لام نم نایدیولژی‌بایه‌ گروپینکی جنگ‌اوردی دری لی دروست کردن که بز گه‌یشتن به‌ نامانج تمنها ناشنایه‌تی له‌گمل یه‌ک ریوشون دا هبوو که‌جنگ و شپر کردن بوو.

تا‌که تیوری سیاسی که به‌شیک له‌ خوارچه‌کان مهنقی‌یانه دایان‌پشت تیوری‌یه‌که‌ی وای بز ده‌چن که نیمامت ده‌ش له‌ دهرده‌ی خیلی قوره‌یش بن. به‌لام لیره‌ش سرنجی نموه دراوه که نم تیوری‌یه‌ نمونده‌ی گوزارشت له‌ دوژمنایه‌تی کردنی ده‌سلاتی نهموی به‌کان ده‌کا، نمونده‌ی گوزارشت له‌ بزچونی سیاسی ناکا. دیاره‌ خوارچه‌کان لم تیوری‌یه‌دا دژی چمکه باوه‌که‌ی نو سرده‌می شرعیعت بون که گوایه ده‌سلات هر ده‌بن بز قوره‌یش بن، تیوری‌یه‌ک که نهموی به‌کان ده‌سلاتی خویان پی پاسا و دایموه، لم روانگ‌یموه که نموان له‌ قوره‌یشن. به‌م پییه، خوارچه‌کان ریستیان به‌هله‌ته‌کاندنی پرنسیپی باوی شرعیعت نم بیانونیه‌ی نهموی به‌کان نه‌هیلن و لم سونگ‌یموه بانگ‌شه‌یان بز بزچونینکی پیشکوتوتر کرد و ایان بلا‌ک‌ده‌وه که ده‌ش ده‌سلات له‌چنگ قوره‌یش دهرچن و بکوتته ده‌ست هر موسلمانینکی به‌تواناو لیه‌شاهه. هاوکات له‌گمل نم بانگ‌وازه‌دا، داوی هله‌بژاردنی فرمان‌رواشیان کرد. سره‌نجام، نموه بوه‌هی سردره‌ینانی دیدیکی سیاسی نوی تموا جیاواز لم بزچونه‌ی که گوایه ده‌بن بنه‌مالیه‌کی قوره‌یشی نموه له‌داوی نموه ده‌سلات بگرتته ده‌ست. به‌م پییه، نم دیده به‌شیه‌یه‌کی میکانیکی گوزارشتی له‌ هله‌شانده‌نوه‌ی پاشایه‌تی کرد و پشتیوانی له‌هاتنه‌ سر کاری رژمینکی کوماری کرد. به‌لام سره‌پای نمو باق و بریقی که تیوری‌یه‌که‌ی هه‌یه‌تی، تیوری‌یه‌که‌ی همیشه وه‌ک تیوری‌یه‌کی لیل و پر که لمبرو کرج و کال مایموه چونکه خوارچه‌کان ورد و درشتی تیوری‌یه‌که‌یان شی نه‌کرده‌وه تا نیستا زور لایه‌نی رون نیه وه‌ک شیوه‌ی هله‌بژاردنی ده‌سلات‌دارو ماره‌ی حوکمرانی و چوینیتی لابردنی و مارج و ده‌سلات و پیدایه‌ستی‌یه‌کانی رژنه‌ سیاسی‌یه‌کی. نم تمومژی‌یه‌ی فه‌لسفه‌ی سیاسی تیوری‌یه‌که‌ی سرپری و کلوری و کرج و کالی تیوری‌یه‌که‌ی دهرده‌خا.

سالانی پاش کزبون و نعمانی خواربج ته کفیریکي زوریان بهو مانایه‌ی که خواربج دایانرپشتبوو تیندا بهدی ناکری. نه گمرچی ته کفیر بهمانا نابستراکته‌کمی له‌هندي سمرده‌م دا سهری ده‌هیتنا، به‌لام نهو سمرده‌مانه پیکهاتهی نایدیولژی‌ی تزکمه‌یان تیندا نه‌بوو خودی ته کفیره که به‌زوری له‌چوارچیتوی جهنگی پروپاگنده نعترازوه.

له‌هندي سمرده‌می دیاریرکراودا نهو فرموده‌یه‌ی پیغمبر باوی سغد که گوايه موسلمانان به‌سهر ۷۲ گرویدا دابش ده‌بنو له‌وانه تمنها یه‌کینکیان ده‌چیتته به‌هشتموه. کاکله‌ی فرموده‌که که توارو گونجاره له‌گمل کهمی سیاسی گزئی نهو سمرده‌ماندا، ناماژه بز نهو ده‌کا که زوری‌ی لایه‌نه‌کان بز ریسواکردنی لایه‌نه نه‌یاره‌کانیان سودیان لی‌وه‌رگرتوه هر لایه‌نیک پیتی له‌سر نهو داگرتوه که فرموده‌که تمنها نهو ده‌گرتوهو هیچ لایه‌نیکي تر ناگرتوهو. شیوه‌ی سود وهرگرتن له فرموده‌که مه‌یلنکی ته کفیری و ناوه‌ژکینکی سیاسی رونی پیوه دیاره. زیاتر نهو په‌سندده که میژوی دروست کردنی نهو فرموده‌یه که ناماژه بز سمرده‌می ناکزکی و ناتهبایی ده‌کا، ده‌چیتتوه سهر کۆتایی‌ی سمرده‌می حوکمرانی‌ی نه‌موی و سهرتای حوکمرانی‌ی عباسی‌یه‌کان. هوی نهوی که ههمو گروپه‌کان سور بون له‌سر نهوی که نهو فرموده‌یه بخنه پال حوزرتی پیغمبر موحه‌مه‌ده‌وه، نهویه که نهو گروپانه نه‌یانده‌توانی بز ته کفیرکردنی نه‌یاره سیاسی‌یه‌کانیان پشت به‌ده‌قه‌کانی قورنان به‌ستو له‌م سۆنگه‌یه‌وه پیوستیان به‌فرموده‌یه‌کی پیروز بوو که ههم پشتیوانی له‌میگردی ریبازی نایدیولژی‌یان بکارو ههم به‌خراپه باسی نه‌یاره‌کانیان بکا. خالی جئی سمرنج لی‌ردها نهویه که تنانته نهو ته کفیرکردنی نه‌یارش، نه‌گمرچی به‌فراوانی بانگشهی بز کرا، روخساریکی توند‌ره‌وانهی به‌هنده‌زی نهوی له‌لای خواربجه‌کاندا ده‌بینرئ پیوه دیار نیسهو زوری‌ی کات کوشتاری به‌کۆمه‌لی لی‌نه‌کوتۆتوه، به‌لکو نه‌هنده‌ی وه که کینکی نایدیولژی بز چه‌سپاندنی باوه‌ر به‌خۆو پتموکردنی دل‌نیابون له‌نایندو سهرکوتنی مسۆگهر سودی لی‌وه‌رگیراوه، نه‌هنده وه که پاساوتکی ته‌خلاتی بز له‌ناوبردنی فیزیکی نه‌یاران به‌کار نه‌هاتوه. نهو به‌هریه به‌لگهی نهویه که لهو سمرده‌ماندا گروپه نیسلامی‌یه ناتهباکان توانیویانه مه‌یلی به‌کاره‌یتانی زه‌بروزه‌نگو له‌ناوبردنی نه‌یاران به‌بیانوی کافرین کۆنترۆل بکن، به‌هریه که لهو سمرده‌ماندا به‌ده‌گمن له‌لای نو‌نمرانی نیسلامی سیاسی‌دا به‌دی ده‌کری.

۲- جه‌سهن به‌ننا: کردنه‌وه‌ی ده‌رگای به‌گومان که‌وتن له‌کۆمه‌ل

جۆری بیرکردنه‌وه‌ی جه‌سهن به‌ننا، دامه‌زرتنهری کۆمه‌له‌ی ئیخوان موسلمین، چه‌رده‌یه‌ک ته‌می له‌سهره چونکه له‌کردارو ره‌فتاری به‌ننادا جۆری پره‌گماتیزمی‌ک ده‌بینرئ که زۆر جار هانی داره پینداویستی‌یه‌کانی سیاست بخاته سهری پینداویستی‌یه‌کانی ناینه‌وه، وه که له‌ه‌لو‌تسته‌کانی به‌رامبر به‌حزبی وه‌فد، ده‌ستوری ۱۹۲۳، پاشایه‌تی و هی تر ده‌رده‌کوی، جگه له‌وه‌ی که به‌ننا له‌بهر هندی هز که‌په‌یوه‌ندیان به‌چۆنیتی هه‌لسه‌نگاندنی بارودۆخی گشتی‌یه‌وه هیه، نه‌یویستوه بیروپای خۆی ناشکرار به‌شیوه‌یه‌کی راشکاوانه ده‌رپری. به‌لام نه‌مه نکولی له‌وه ناکا که‌بیرکردنه‌وه‌ی ئاینی به‌ناشکرا به‌سهر

بیرکردنوهی سیاسی‌یدا زالهو له کوتایبی رۆژانی ژبانی‌شیدا بننا زیاتر به‌لای شه‌ودا دایشکانده‌وه که پینداویستی‌به‌کافی ناین بخته سه‌روی پینداویستی‌به‌کافی سیاسی‌ته‌وه.

به‌لای به‌ناره دامه‌زاندنی ئیخوان موسلمین سه‌ره‌تای سه‌رده‌میکی تازه سه‌وه به‌لام زۆرسی سه‌رچاوه‌کان پین له‌سه‌ر شه‌وه داده‌گرن که به‌ننا له‌سه‌ره‌تای دامه‌زاندنی شه‌وه کۆمه‌له‌یدا ناواتی سیاسی نه‌به‌وه له‌هه‌لومه‌رجیتکا که بۆ ناین هه‌لومه‌رجیتکی ناهه‌موار سه‌وه، زیاتر ویستی‌ته‌وه کۆمه‌له‌ی وه‌ک نامرازنیک بۆ پاراستنی ناین سه‌ودی ئی وه‌ریگری. له‌م سه‌روه‌نده‌دا به‌ننا وه‌ک هه‌مو مه‌لاو موخته‌هیدو مه‌لاکانی سه‌رده‌می خۆی له‌وه‌بروایه‌دا سه‌وه که پینشکوته‌نی شارستانیتی پۆژناو دو‌اکوتوویبی موسلمانان شه‌وه راستی‌به‌ناشکوته‌نی که ئیسلام، سه‌ره‌رای هه‌مو شتی‌ک، له‌سه‌روی رۆحی‌سه‌وه هه‌ر به‌بالاده‌ستی ماوه‌ته‌وه. جۆی خۆیه‌تی باسی شه‌وه بکری که به‌ننا وه‌ک موسلمانیتی به‌په‌روه‌ش، به‌ماف و سه‌رکی خۆی زانیوه شتی‌ک بۆ فریاکوته‌ن و پاراستنی به‌ها ناینی‌به‌کان بکار له‌وه‌روانگه‌یه‌وه شه‌وه بۆ‌چونه به‌وه په‌یدا ده‌کا که نامانجی سه‌ره‌تایی کۆمه‌له‌ی ئیخوان موسلمین ته‌نها نامانجی ناینی سه‌وه له‌وه‌ سه‌ونگه‌یه‌وه هۆی دامه‌زاندنی‌شی ته‌نها هۆی ناینی به‌وه نه‌ک سیاسی.

حسه‌ن به‌ننا له‌ سالی ۱۹۲۸، واته ته‌نها چوار سال پاش هه‌لوه‌شانده‌وهی خه‌لافه‌تی عوسمانی له‌ تورکیا، کۆمه‌له‌ی ئیخوان موسلمینی دامه‌زاند. دیاره روداریکی گه‌وره‌ی وه‌ک هه‌لوه‌شانده‌وهی خه‌لافه‌ت شه‌وه‌ندی موسلمانه‌ دینه‌اره‌کانی شه‌وه سه‌رده‌می تاساند، شه‌وه‌نده‌ نه‌وه‌کانی داها‌توی نه‌تاساند. بۆ شه‌وه سه‌رده‌مه‌ دینه‌اره‌کان چاویان به‌رایبی نه‌ده‌دا جیهانی ئیسلام به‌بێ خه‌لیفه‌ بمینی‌ته‌وه. شه‌وه‌رچی سولتانه عوسمانی‌به‌کان ته‌نها بۆ تونده‌تر کۆنترۆل کردنی رۆژه‌لاتی موسلمان و له‌ سه‌ونگی چه‌ند فاکته‌ری‌که‌وه که په‌یوه‌ندی‌یان به‌مملاتی‌یه‌وه له‌گه‌ل ئیتران و شه‌ورپادا هه‌بو، نازناوی خه‌لیفه‌یان بۆ خۆیان هه‌لبژاردبوو، به‌لام خه‌لکانی ره‌شوکی رۆژه‌لاتی موسلمان و له‌ خه‌لافه‌ت گه‌یشه‌ت که به‌شیکی جیهانه‌کراوه‌ی ناینه‌وه له‌وه‌روانگه‌وه مۆرکیتی پی‌وه‌زیان پین به‌خشی.

که‌شو هه‌وایه‌ک که له‌ دوا‌ی چوار ساله‌که‌ی پاش هه‌لوه‌شانده‌وهی خه‌لافه‌ت هاته‌ نا‌راوه، هه‌ستی‌کی گه‌شتی پیر خه‌فه‌ت و بی نو‌میدی و شیواری به‌سه‌ردا زاله. له‌م روه‌وه به‌ننا وه‌کو هه‌زاران کسه‌ی تر پی‌ی وابوو که ده‌بێ شتی‌ک بکری و له‌م سه‌روه‌نده‌دا و سه‌یری مه‌سه‌له‌که‌ی کرد که شه‌ورپای مه‌سیحی له‌په‌شت هه‌لوه‌شانده‌وهی خه‌لافه‌تی پی‌وه‌زه‌یه‌وه هیشه‌تنه‌وه‌ی موسلمانان به‌بێ خه‌لیفه‌ ده‌ستی شه‌وه‌ی تیندایه. هه‌ست به‌بۆشایی سه‌ره‌تاپای رۆژه‌لاتی موسلمانی گه‌ته‌وه له‌وه‌په‌شی‌یه‌دا بۆ‌چونی زیندو‌کردنه‌وهی خه‌لافه‌ت له‌نیوه‌ عه‌ره‌ب دا چه‌که‌ره‌ی کرد. نا‌شکرایه که ره‌هه‌ندی دینی سه‌له‌فی‌به‌کان خه‌لافه‌تی به‌گه‌رنه‌تی‌یه‌ک بۆ تینکه‌ه‌لکیشه‌ی کردنی ده‌سه‌لاتی مه‌ده‌نی و ده‌سه‌لاتی ناینی و ده‌ست هه‌لگه‌رتن له‌ یاسا دانراوه‌کان داده‌نا. شه‌وه‌ی شه‌مه‌ش په‌شت راست ده‌کاته‌وه شه‌وه‌یه که عه‌مه‌د ره‌شید ره‌زا له‌سالی ۱۹۲۳ له‌کته‌به‌که‌یدا ((خه‌لافه‌ت یان ئیمامه‌تی گه‌وره‌)) شه‌وه‌ی ره‌ت کرده‌وه که خه‌لافه‌ت ته‌نها هه‌لسه‌واندنی کاروباری ناین ده‌گه‌رته‌ شه‌ست، وه‌ک شه‌وه‌ی ئی‌تالیایی‌به‌کان کردبو‌یان و کاروباری ناینیان بۆ پاپای قاتی‌کان هه‌تبه‌بۆ‌وه

که مالیسته کانیش به چاولینکمری نهوان دهسه لاتی ثانیان بۆ خلیفه عبدولهجید هیشتبۆوه دهسه لاتی سیاسیان بۆ خۆیان کۆنترۆل کرد. رهشید رهزا شتی لهما زیاتری دهووست.

نهمی پاش ههلوهشاندهنهمی خهلافهت بوه مایهی زیاتر نیگهراوان کردنی سهلهفییهکان شکستی موسلمانان بوو له زیندوکردنهمی سیستمی خهلافهت و لهم سۆنگهیهوه خهلافهت لهبیرو ویشترانی سهلهفییهکاندا وهک هیمای سهردهمیتکی میژوییی بهبۆچونی نهوان پرشنگذارو مایهی شانازی پتوهکردن مایهوه. ههرچی بهک بین مسهلهکه، دیاره ههلوهشاندهنهمی خهلافهت لهکاتیکدا نهمیری نازاری سهلهفییهکانی دا، هاندهرئیکیش بوو بۆ سهردهرهینانی ریبازئیکی بهرچاو رونی میانهوهو ژیرانه لهناو موسلمانان دا، بین نهمی که نهم مسهلهیه پرۆگرامهکانی لیکۆلینهوهی زانستی زانکۆی میسری زۆر پیتخشست. جێی سهرغیشه که بهشئیکی زۆری نهم پرۆگرامانه تا رادهیهکی زۆر خۆیان له نامۆژگارییه کلاسیکییهکانی ناین راپسکاندبوو. دواتر، له سالانی ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶، دوکتیبی عهلی عبدولرازقو تهها حسین ههرایهکی زۆریان نایهوه. عهلی عبدولرازق لهکتیبهکهیدا ((ئیسلام و بنهماکانی حوکمرانی)) گومانی خسته سهر ناوهرۆکی سیستمی خهلافهت و بهسیستمیکی داتاشرارو دنیایی ناوزده کرد. کاکلهی تیورییهکهی عبدولرازق لهبنهرهتدا تیروانینیکی میانهوهی گهله کردبوو که پنی رابوو دهش موسلمانان بهبی خلیفه پاکیی ثاینهکهی خۆیان پباریزن. بهلام سهلهفهت بیرو بۆچونهکانی عبدولرازقی پنی پهسهند نهکرا، نهگهرچی نهم شتیکی وای نهگوتبوو لهگهله چهمکی گشتی ئیسلام دا نهگوجی. بهلامی سهلهفهتیهوه، بیرو بۆچونهکانی عبدولرازق بیرو بۆچونی ترسناک بون چونکه نهم وهک تهها حسین و نوسرهکانی تر رۆشنیریکی لبرال و دهرچوی زانکۆکانی نهورویا نهبوو بهلکو له خودی نهمهرو له دامهزراوی ناینیهوه هاتبوو. بیگومان نکولی نهمو ناکری که نهوندهی دامهزراوی ناینی له عبدولرازق بهگلهیی بوو، نهونده لهکهمی تر بهگلهیی نهبوو. نهمهش بهو مانایه دئ که دامهزراوی ناینی و سهلهفییهکان ههستیان بهوه کردبوو که هیرشهکه نهونده کاریگهر گهیشته رادهیهکه که لهنیو دامهزراوی دینی دا خهلهکانیک پهیدادهن سل لهبانگهشه کردن بۆ ئیسلامیکی تهواو جیاواز له ئیسلامی سهلهفییهکان ناکهن و له دژی سهلهفهت و پیتشینو که لهپوری ناینی دیرینی میسر پشتیوانی له رۆشنبیره لبرالهکان دهکن.

بۆ گهلیک که پهی به لاوازی خۆی دهبا، کاریگهرترین ریشوین بۆ بهرگری لهخۆکردن پیتاگرتنه لهسهر دابو نهریت و کهلتوری خۆمالتی و ناین. له ناکامی ههست کردن بهبالادهستی دوژمن، سهلهفییهکان چونه سهر نهم باوهرهی که چیت رق ههستان و پنی ناخۆش بون داد ناداو بهرگری و خۆراگرتنیش ریشوینی تازهی دهوی.

لهم کهشه شیواوه پر بین نومییدییهدا ههسهن بهننا ریکخواههکی خۆی پیتک هیتنا. لهم روهه بهلگهکان نهونده نین که بهشی دهرخستن و رون کردنهمی بۆچونه سیاسییهکانی نهم قۆناغی ههسهن بهننا بکن بهلام زیاتر بیر بۆ نهم دهچن که نهمی لهوکاتهدا بهننا دلسۆزانو بهپهروشمه ههولی بۆ داوه فریاکهوتنی ناین و رهواندهنهمی ههیرهکان بوو. لهم سهروبهندهدا بهننا بهناشکرا هیرشی کرده سهر نهم و روخسارانهی

شارستانیتی رۆژئاوا که تازه له میسر دهرده کموتن و هیترشهکی لم بارهیموه ئهوهنده سهرتاپاگیو بوو که باش و خراپی ئهو شارستانیتی بهی پین هاویر نهکرا. بهرئیکهوتیش نیه که بهننا پیتش هممو شتیک دهستی بهدروست کردنی مزگهوت کردوو خه لکیشی بۆ دروست کردنی مزگهوت هاندوو ئهوهنده پیتی کرابین داوی زیاد کردنی ژماره ی مزگهوتهکانی کردوو. لم سهرهبندهدا رونه که تهنها دیندارتکی هوشیارو همستیارو وردبین سهردهر له بایهخی مزگهوت دهرده کار دهزانن به چ شتیهیهک بۆ پهیدا کردنی لایهنگر سودی ئی وهرده گیرئ. ئیتر ههر ئهوهنده بوو بهننا ههنگاری یه کهمی هاویشت، ههر درا بهداوی ئههه ههنگاری تری ناو نهجاره وستی وا لهخه لکی بگهیهنن که خوتندنهگه هاوچهره مۆدیل ئهوروپایی به تازه دامهزراوهکان ناتوانن ئهوهیهکی دلسۆز بۆ دیرۆک و که لهپوری ولات پینک بینن. له یه کهم وتاری بهننا له مزگهوتی ئیخوان له ئیسماعیلیه ئهوه هه لدههینجری که ئهو وستی بهتی له کاروباری فیرکردندا هیچ رۆلینک بۆ دهولت نههیتیتتهوو له بارهیموه به ناشکرا ئامازهی بۆ ئهوه کرد که مه بهستی ریکه خراوتکی له دروست کردنی مزگهوت تهنها په رستنی خوا نیه به لکو فیرکردنیشو بهم پیتیه مزگهوت ههر په رستگا نیه به لکو خوتندنهگه شه. لم سهرهبندهدا بهننا چوه سهر ئهوهی که ئهوانه ی له خوتندنهگه هاوچهرهکان دهرده چن ((میشکیان بهیری گهنده تی فرهنگی (ئهوروپایی) بۆگهن بووو پر بهیروای خوانه ناسی کراوو خودی خۆشیا ن فیری لاسایی و چاولیکه ری ئیبا حیهت کراون)) (۴).

بهلام بزوتنهوه که ورده ورده بوو به بزوتنهوهیهکی سیاسی. ئهههش به لگی ئهوهیه که بهننا به سوربون و پیندا گرتنهوو به پیتی بهرنامهیهکی ورد کاری بۆ ئهوه کردوو که ئاین بخاته ناو سیاسهتتهوو بهم پیتیه ریکه خراوتکی ئاینی _ سیاسی پشت ئهستور به ئایدیۆلۆژیای ئاینی بۆ کۆنترۆل کردنی کۆمهله دروست کرد. ده ساله کهی نیوان ۱۹۲۸ و ۱۹۳۸ گوزارشت لهپه ره سهندنی بهی سیاسی بهننا ده کهن و ئامازه بۆ ئهوه ده کهن که بهننا لهو ماوه یه دا بهروای تهروای بهیتووستی بهدی هینانی ئامانجه پیرۆزهکان هینا.

رهوتینک که بهیروا ئاینی - سیاسییهکانی بهننای تیندا گه لاله بوو پهوتینکی رون نیه. هۆی ئهههش ناگه ریتتهوو بۆ کهمی سهرچاوهکان، به لکو بۆ ئهوه ده گه ریتتهوو که بهننا به ئه نهگهست وستی بهشیتکی زۆری ئامانجه سیاسییهکانی خۆی بهشاریتتهوو چونکه ده برینی ئهو ئامانجه گۆبهندی بۆ ده نایهوه. ئه گهرچی بهننا پیتی باش بوو ئهوهندهی له توانا دایه سود لهو هه لومهرجه باوه وه ریکه ری که تیندا ئیخوانهکان چالاکیی ئاشکرایان نههجم ده دا، بهلام له گه ل ئهوه شدا نهیتوانی کۆنترۆلی مهیلی گۆش کردنی حزبه کهی بههیزی نیمچه سوپایی بکا. له نهجمی ئهه مه یله دا حزب تیمی دیدهوانی و میلیشیای چه کدارو ریکه خراوتکی ئاسایشی بهناری ریکه خستنی تابهتتهوو که ئه رکه کهی پاراستنی حزب و تیرۆر کردنی نه یاره سیاسییهکانی بوو، پینک هینا. ئهوهی باسکی ئهه مه یله ئهستورتر کرد جهنگی فه لستین بوو که ئه ندهمانی ئیخوان موسلمین کاریگه رانه بهشداریان تیندا کرد. ئه گهرچی زۆر کس داشکانی بهننا به لای پینک هینانی هیزی میلیشیای چه کداردا ده بهنوه سهر ئهوهی که گوایه بهننا کهوتبهوه ژیر کاریگه ری چالاکی و ریشوینتی کار کردنی فاشیزم له ئیتالیا، بهلام ئه گه ر ئههه راستیش بئ، ئههه

ټموره هه ټناوه شپټينټيموره كه بهننا زوړتر له ژور كارگرۍ چمكي جيهاد دا بو، چمكيك كه له
 كه له پوري خودي ئيسلاموره هم ټ هټنجراره. به لاي بهناره، چمكي جيهاد يه كسانه به جهنگ. دواتريش
 ټم ټيگه يشتنې چمكي جيهاد به ميرات بو هم مو رټكخراوه كاني ئيسلامي سياسي مايه بو. بهننا له
 سونگي فاكتمره نايد يو لټوي به كانه نه يټواني جيهاد جهنگ ليك جيا بكاټموره، نه گمرچي له
 سردمه دا كمش و هو ايه كي لبرال به سر ميسردا زال بو. ټم داشكاندنه به لاي عمسكهرتار يادار
 بانگشه كردن بو چمكي جيهاد به جوړي كه بهننا باوړي پټ هه بو، رن گدانه وي داشكاندن بو
 به لاي هولي گورني كوښل به زور، له روانگه يوه كه به دي هيناني ټم كار به شپټيوه به كي ناشتي يانه
 ده رفعتي نيه.

بيوراي بهننا له بهري كوښل موره رون نيه. به لام ټمه ټموره ناگه يه ټن كه بهننا ټيروايني خوي بو
 كوښل نه بو، به لكو به مانايه دي كه بهننا ټموره دي پټي كرابن هولي داوه بو چونو ټيروايني خوي
 به شارټموره. ټيپينش كراهه كه بيژكي به نه رټي هم مو نوسينه كاني بهننا له دوه رو خولي مسه له ي چاك
 كردنه وي كوښل ده سوپټموره. نه گمرچي ده سټواژي ((چاك كردنه وي كوښل)) ټو مانايه ده دا كه
 بهننا له زور ديمن و روخساري نار كوښل بيزار بو، به لام شپټيوه بيړكردنه وي كه واي لي كرده
 به چاريلكي نين به ماشاي هم مو شټيك بكار به ترازي پاساوه نايي به كان هم مو مسه له كان كيشانه
 بكا، به بو بو چونه ده دا كه به به سټي بهننا له چاك كردني كوښل گيړانه وي به هاو نه رټه بزرو
 كالبوه كاني نينه بو كوښل.

ناتوانين له نوسينو و تاره كاني بهننا به لگه به كي رون له سر ته كفيړ كردني كوښل دوه ټت هه لكرپټين.
 به لام ټموره كه بهننا پټي به بو برده كه چمكه نانايني به باوه كاني نار كوښل له گمل گياني نين دا
 ناگوښين، ټموره شټيكه به به هابي گوماني لي ناكري. به لام ټممش ټموره ناشارټموره كه بهننا له ناوه پوځي
 همدئي له وتارو نوسينه كاني دا بيژاري به كي زور تا نه دازي ته كفيړ كردن به را بهر به كوښل دهرده به پټي.

ټموره بو خوي جټي ټيرامانه كه سالي ١٩٣٨ ئيخوانه كان ناري (النذير) يان بو گوښاري هفتانه ي
 خويان هه لټارد، ناويك كه له ناوه پوځي زور ماناي له خو گرتوه له وانه، كه سامنا كترين يانه، ټمويه كه
 ټم ناره له قورټان دا گوښار شټيكه له په يامي خواوند بو كوښل ټت به رټ بو وازه يټان له بهت
 به رټي و به رياردان له سر خوا به رټي. ټموره ټم بو چونه ده سټيټي ټمويه كه بهننا له به كي
 له وتاره كاني دا ټيكوښاني حزه به كي له گمل ټيكوښاني حزه رټي پټغه بهر موحه مه ده به راورد كرده و
 له وي دا بو چه كه بانگوازه به كي حزه رټي پټغه بهر موحه مه ده له سده ي حوته مي زايي دا بو
 نافه رو زكردني به به رټي ((چاخي يه كه م)) پټكديټي و ټيكوښاني ئيخوانيش ((چاخي دوه م)) اي ټم
 بانگوازه به ^(٤). له وتاره دا بهننا هيج جيا وازي به كي نه ديوه له نيوان ټو كوښل ټي كه حزه رټي پټغه بهر
 موحه مه دي ټيډا ژباوه ټو كوښل ټيخوان موسلمين چالاكي سياسي يان ټيډا نه خام داوه.

هره ها له نامه به كدا كه ناراسته ئيخوانه كاني كرده بو و له كوښل ټيډا بو به خشيټي روا ته ټيكي
 سؤفي يانه شپټو نه رټو دزكس به هم مو ټوانه له دوه وي حزه به كي كو بو بونه، نه دمانه حزه به كي نار

ناودیر کرد که ((گیانیتیکی نوی، نوریکی نوی، دهنگیکی بسام))^(۷) پیکدینن و بههمان پتودانگیش له نامهیهکی تردا بمناونیشانی ((بو لاوان)) گهغهکانی نار ریزی حزیهکی هاندا بهپشتیوانی خوا فریای جیهان بکمون ((چونکه همومان چاره‌نۆری فریاره‌سیکن))^(۷). بهننا پیی باش بو وازه‌کانی بهتمومژی بهیلتیموهو لهم سروربه‌ندهدا لهنامه‌ی نابراودا رونی نه‌کردۆتموه لاوان لهپای چی فریای جیهان بکمونو چی همره‌شه له جیهان ده‌کا، نه‌گهرچی نمو بهپیچ و پناوه ده‌یوی وا له‌خوتنر بگه‌یسنی که‌نموی لئی راده‌بینری بتوانی فریای جیهان بکمری و هموو خراپی‌یه‌کانی به‌ره‌هایی لی دامالی، همر نمو ریبازه‌یه که‌نیخوان له‌سری ده‌رۆن.

به‌ننا به‌نه‌نقست وای له‌بوچونه گشتیه‌کانی کردبوو لیل و تمومژاوی بنو لهم سروربه‌ندهدا مسه‌له‌ی به‌رده‌وامبونی حزیه‌کی به‌تمرازوی پیداورستی‌یه‌کانی سه‌لامه‌تی و ناسایش کیشانه ده‌کرد. ئەمەش به‌رونی له‌نامه‌یه‌کدا گوزارشتی لی کراوه که‌سالی ۱۹۳۹ پیتش هه‌لایسانی دوهم جهنگی جیهان نویویه‌تی و تییدا وتویه‌تی ((ده‌موی به‌راشکاوی پیتان بلیم که‌بانگه‌وازه‌که‌تان) مهبستی له‌بانگه‌واز بزوتنموی نیخوان موسلمینه) هیشتا له‌لای زۆر کس نامۆیه‌و همر کات بیناسن و ئارات و ناما‌غه‌کانی بزنان، نموهری دوژمنایه‌تی ده‌کمن))^(۸). له‌م نامه‌یه‌دا به‌ننا دان به‌وه‌دا ده‌نی که‌ بوچونی نمو بو ئیسلام جیاوازه له‌بوچونی دیندارو ((زانا ره‌سمی‌یه‌کان))^(۹). به‌لام تنانته له‌م نامه‌یه‌شدا که‌ تاراده‌یه‌ک له‌نامه‌کانی تر رونتر باسی مسه‌له‌کانی تییدا کراوه، به‌وردی نازانری به‌ننا به‌ چ شیوه‌یه‌ک له‌ئیسلام گه‌یشتوهو هیشتا ناما‌زه‌کان ته‌لخ و لیل دینه به‌رچار، نه‌گهرچی په‌نجه بو نموهر راکیشراوه که‌نمو تیگه‌یشتنه جیاوازی له‌تیگه‌یشتنی دینداره‌کان هه‌یه. ناشکراشه که‌به‌ننا به‌نه‌نقست خۆی له‌رونکردنموی نمو تیگه‌یشتنه دزیوه‌تموه. ئەمەش شتی‌که ده‌بیته هۆی به‌گومان که‌وتن له‌مهبست و مه‌رامه‌کانی.

نامه‌که رسته‌یه‌کی تییدا به‌ پیی پتویست سرغی به‌لای خۆیدا رانه‌کیشاره‌و به‌ننا تییدا ناما‌زه‌ی به‌وه داوه که ((له‌م سۆنگه‌یه‌وه که‌ گهل حه‌قیقه‌تی ئیسلام نازانی، نمو نهمینه ده‌بیته کۆسپ له‌به‌رده‌متان دا))^(۱۰). ئەم رسته‌یه مه‌غزایه‌کی زۆری هه‌یه‌و ده‌ش بو چاره سه‌یر بکری که‌نمه‌یه‌که‌م داننای رۆنو ناشکرایه له‌نوسینه‌کانی به‌ننادا به‌وه‌ی که‌ ئیسلام دو حه‌قیقه‌تی هه‌یه، یه‌کیکیان نمو‌یه که‌ گهل نایزانی نمو تریان نمو‌یه که‌ نیخوانه‌کان ده‌یزانن. به‌لام تنانته ئەم رسته پر مانایه‌ش چه‌رده‌یه‌ک تمومژی پیوه دیاره له‌م روهه جیتی تیرامانه که‌ده‌قه‌که به‌موجهرپه‌دی ناما‌زه به‌گه‌لیکی نهمان ده‌کا. نهمانیش پیچموانه‌ی زاینه‌و به‌م پییه نمو گه‌له‌ی حه‌قیقه‌تی ئیسلام نازانی نمو‌یه که‌به‌نما دروسته‌کانی ئاین نازانی و خاوتنی ده‌رونی خۆی له‌ده‌ست داوه. به‌بۆره مسه‌له‌که‌ به‌م سره‌هجامه دوا‌یی دی که‌ پیویسته گهل به‌ئاینه‌کی ناشنا بکرتیموهو ده‌رونی له‌خلتمو گونا‌ه و خراپه‌ خاوتن بکرتیموه. ریکوتیش نیه که‌همردو وشمی ((جهل)) و ((جاهلیه‌ت)) له‌روی زمانه‌وانیبه‌وه ده‌چنمه سه‌ر په‌ک ره‌گ.

یه‌کئی لئو مسه‌لانی بونه‌ته هژی گله‌یی کردن له‌به‌نا شه‌ویه که‌ناوبراو باوهر به‌ئاینو باوهر به‌پرژگراسی حزبه‌کئی به‌یه‌ک چاو تماشا ده‌کا. پیچروانی شه‌مش بو مانایه دی که باوهر به‌ئاین به‌یی باوهر به‌پرژگراسی ئیخوان موسلمین باوهر‌تکی به‌جی نابی. شه‌م تیوری‌یه که به‌نا تنها یه‌ک جار له نویسه‌کانی‌دا باسی کرده، له یه‌کئی له نامه‌کان دا هاتوه که تییدا وتوبه‌تی ((ئیمه به ناشکراو به‌راشکاری رایده‌گه‌یه‌نین که هر موسلمانیک باوهری به‌م پرژگراسه (واته پرژگراسی ئیخوان موسلمین) نه‌بی و کار بۆ جیبه‌جی کردنی نه‌کا، چانسی له ئیسلام دا نیه، با به‌جی بۆ خۆی بیروباوهر‌تکی تر بدۆزیتشه باوهری پی ییتی و کاری بۆ بکا))^(۱۱). ره‌نگه به‌نا سه‌رجهی شه‌وی نه‌داین که دارشتنی رسته‌که به‌م جوهره، له گه‌مه‌ردا ته‌کفرکردنی موسلمانانی تیدایه‌و شه‌وی لی ده‌که‌وتشه که هه‌مو شه‌و موسلمانانی ئامانجه‌کانی ئیخوان موسلمین په‌سه‌ند ناکهن و کار بۆ جیبه‌جی کردنیان ناکهن ((چانسیان له ئیسلام دا نیه))، واته موسلمان نین. شه‌م بۆ‌چونه‌ش له بۆ‌چونیکئی نامه‌کئی پی‌شو زیاتر توند‌ده‌وی پی‌وه دیاره که تییدا وتبوی شه‌گر موسلمانان له دامه‌زاندنی ده‌وله‌تی ئیسلامی‌دا که‌مه‌ترخه‌می بکهن ((گوناهبار))^(۱۲) ده‌بن. دیاره مه‌به‌ست له گوناهبارکردنی موسلمانان ره‌وایی دانه به‌م ئامانجه‌نی که ئیخوانه‌کان هه‌ولی جیبه‌جی کردنیان ده‌دن. شه‌مش خۆی له‌خۆیدا تازه‌کردنه‌وی هه‌مان شه‌و بۆ‌چونه کۆنیه که گوایه تنها گوناهباره‌کان دل‌یان به‌هاتنه کایه‌ی حاکمیته‌ی خوا ناکریتشه‌وه.

له‌مه‌سه‌له‌ی پی‌وز راگرتنی زه‌بروزه‌نگ و هه‌لدان بۆ دروست کردنی جیه‌انیکئی نوی له‌سه‌ر پاشاوه وێرانه‌ی جیه‌انیکئی خاپورکراوا، به‌نا جیاوازی‌یه‌کی شه‌وتۆی له‌گه‌ل رادیکاله‌کانی دیکه‌دا نیه. شه‌م پی‌زکه‌یه ته‌وه‌ری سه‌ره‌کی بی‌کردنه‌وی سیاسی پی‌کدیتنی. ناشکراشه که به‌نا بروای ته‌واری به‌وه هه‌به‌وه که پی‌وسته په‌یوه‌ندی‌یه‌کان له‌سه‌ر بنه‌مای هیتز دامه‌زرتن و به‌م پی‌ودانگه‌ سیاسی خۆی له‌سه‌ر دو پرئسیپی تیکه‌له‌کتیش دارشت که بریتی بون له‌سه‌ر وه‌رگرتن له‌لی‌بورده‌ویی ده‌وله‌ت به‌رامبه‌ر به‌ چالاکی‌یه سیاسییه ناشکراکانی ئیخوان بۆ په‌یداکردنی هیتزیکئی جه‌ماوه‌ری بۆ حزب و کارکردن به‌خشکه‌یی بۆ پی‌که‌وه‌نانی هیتزی چه‌کدار. به‌جۆره ده‌رده‌که‌وی که به‌نامه‌کئی به‌نا هه‌وه‌ل جار له‌سه‌ر کارکردن له‌خواره‌وه، واته کارکردن بۆ کۆنترۆل کردنی کۆمه‌ل له‌ری‌ی پرۆیاگنده‌و ئاینه‌وه، پی‌که‌ات، به‌م مه‌به‌سته‌ی که له هه‌لومه‌رجیکئی گونجاوتردا کۆنترۆلی ده‌وله‌تیش بکری. شه‌م رتوشوتنه‌ش هه‌ر شه‌و رتوشوتنه‌یه که‌به‌له‌شه‌فیکه‌کان له روسیا، فاشسته‌کان له ئیتالیا و نازی‌یه‌کان له ئە‌لمانیا بۆ کۆنترۆل کردنی کۆمه‌ل و پawan کردنی ده‌سه‌لاتی سیاسی گرتیانه به‌ر. لی‌ره پی‌وسته ئاماره بۆ شه‌وه بکری که شه‌مه به‌م واتایه نایه که‌به‌نا رسته‌یه‌تی فۆتۆکۆپی ئه‌زمونه‌کانی روسیا یان ئیتالیا یان ئە‌لمانیا بکا یاخود هه‌ندی له‌م ئه‌زمونه‌ کاربان تی کرده‌وه. به‌لام له‌گه‌ل شه‌وه‌شدا شه‌مه شه‌وه‌ش ناگه‌یه‌نی که به‌نا ناگای له گه‌مه‌رو رتوشوتنی کارکردنی شه‌و بزوتنه‌وانه نه‌بووه.

جه‌خت کردنی به‌نا، له ره‌وتی هه‌لدانی‌دا بۆ تۆکه‌کردنی پی‌که‌اته ئایدیۆلۆژی‌یه‌کانی حزبه‌کئی، له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی جیه‌اد، گوزارشت له داشکاندن به‌لای شه‌و رتوشوتنه‌وانه ده‌کا که لی‌یان راده‌بینرا هیتزو

توانای ماددی ئیخوان پتوتتر بکمن. به لای بهناره، جیهاد رهوایی لهووه ودرده گری که بنچینهی تاین پینکدینی و لهم رهووه هم بۆچونه بهرونی له ((په یامی جیهاد)) دا درده کوی که تیتیدا وتویستی جیهاد ((فرزکی پیوست و ناشکرایه که هر ده بن بکری))^(۱۳). به لام هم نویسنه سره پای شهوی که بۆ تیگه یشتنی شیوهی بیرکردنوهی بهننا زۆر گرنگه، خالیکی زۆر بنچینهیی رون ناکاتمهوه، شهویش شهویه که نه گهر جیهاد ئهرکیکی پیوژ بئی، نه دژمنه کییه که ده بن جیهادی له دژ بهرپا بکری. گومان لهووه دا نیه که لهم چهنه نویسنه نایدیو لۆژی یانه دا رونکردنوهی هم خاله بایهخی خۆی هیه. کهچی بهننا هم خاله رون ناکاتمهوه دیاری کردنی ناسنامهی دژمن بۆ خوتنهر ده هیلتیمهوه. دیاره مهرامی نویسنه که تمنها بهیه کسان کردنی جیهاد و جهنگ ناشکرا ده بن. بهننا بۆ په یدا کردنی پشتیوان بۆ شهو بۆچونهی که جیهاد بیتجگه له جهنگ هیچ مانایه کی تر نابخشتن، به گومانهوه باسی دروستی فرموده یه کی حمزه تهی پیغمبهر موحه ممد ده کا که تیتیدا ((جیهادی ده رون)) خراوه شهوه سهروی جهنگی ناینی سهوه. لیتره بهننا بۆ سهلماندنی دروستی بۆچونه کی خۆی شهو فرموده باوهی حمزه تهی پیغمبهر موحه ممد رهت ده کاتمهوه که وتویستی جهنگی ناینی ((جیهادی بهچوکه)) و ((جیهادی ده رون)) واته جیهادی موسلمان له گه ل دهرونی خۆیدا ((جیهاده گوره که یه)). بیانوی رهت کردنوه کهش شهویه که فرموده که دروست نیو پشتیوانه کی لازه.

له نویسنه که دا بهننا ههول ده دا پیوستی کوشتن وه که بهشیک له پیدایستی به کانی تاین بهسلیتی و جهخت له سهر شهوه ده کا که گوره ترین پاداشت بۆ هر موسلمانیک، دینداری و خواهرستی نیه به لکو ((کوشتن و کوژرانه له پیتناری خواد))^(۱۴) و لهم سهرو بهنده دا داوی پیکهیتسانی نه شهویه که ده کا ((شاره زای پیهی مهرگ بئی و بزانی چون مردنیک شرافه تمه ندانه بهری))^(۱۵) تا کو خوی لی رازی بئی. پوختهی باس، حهسن بهننا له سۆنگه ی چهن دین هۆه که په یوه ندی یان بهرپوشوتنی کارو هه لو مه رجی تیکوشانهوه هیه، بهرو بۆچونه کانی خۆی به جۆرنیک ریکه خستهوه که تیوری یه کی شهوایان سهبارت بهه لویست وهر گرتن له کۆمه ل و دولت لی پیک بئی و شهو بهرو بۆچونه په راگنده و په رش و بلاوانه هیتماو نامازه ی وایان تیدا بهدی ده کری که ده شنی به بنه مای ته کفر کردنی کۆمه ل و دولت بژمیردین. لهم باره یه شهوه پرپاگه نده و سیاسه تی بهننا بهناره وۆک ره نگدانه وهی کۆششیک بوون بۆ به موسلمان کردنوهی کۆمه ل. به لام واقعیهی و پره گماتیزمی بهننا و تیروانیسی ودهی بۆ بارود خنی باوو بهه مند وهر گرتنی هاوسهنگی سیاسی، هانیان نه دا به ناشکراو راست و رهوان بانگشه بۆ بۆچونه کانی بکا، نه گهرچی شهوی دواتری ئیخوان له بهننا بهرچار رونتر بوو به لام که مته ههستی به مه ترسی ده برپرسی بۆچونه کانی بهو نه ندازه رون و ناشکرایه نه کرد. له کاتیکدا بهننا سلی ده کرده وه به ناشکرا تۆمه تی ته کفر بخاته پال کۆمه ل و دولت مهوه، شهوی دواتر له سۆنگه ی کهم شهومونی و په ره سه ندنی توند رهوی سهوه سلی له هیچ شتیک نه کرده وه.

۳- سهید قوتب: ههنگاوی دوا یین به رهو ته کفر

سەید قوتب لەدايکبوی سالی ۱۹۰۶ی یەکن لە گوندەکانی ئەسیوتە. ژینگە یەک کە چاری تێدا هەلەینا، ژینگە یەکی تا ئەپرێ دیندار بوو. باوکی بۆ حوجرە نارد و لەوێدا فێری زانستە باوەکان و قورئان بوو. لەتەمەنی دە سالی دا لەو سۆنگە یەو کەدايکی حەزی دەکرد لە نایندەدا بچێ بۆ ئەزھەر و بێ بەیەکن لە شێخەکانی، ھەموو قورئانی لەبەرکرد^(۱۷). لە سالی ۱۹۱۹دا، لە تەمەنی سیانزە سالی دا، رەنگە ھەندێ وشە لەبابەتی شوێش و دەستور و دەسەلاتی بۆ یەکەم جار بیستبێ. لەو سالی دا کۆتە تەنگانەو ھەندێ گێرگرفت تەنگیان پێ ھەلچنی چونکە خۆتەنگاکەمی لە سۆنگی پاشاگەردانی شوێشمو داخرا، باوکیشی دوچاری دژواری ھات و دەرقەمتی بەخێوکردنی خێزانەکی نەھات و لەسەر نجام دا ناچار بوو ھەندێ لەپارچە زوی یەکانی بفرۆشێ. بەرەچارکردنی ئەو بەتێنی کە سەیدی بەتەمەن سیانزە سال بەدايکی خۆی داو کە گوايە لە نایندەدا زوی یە فرۆشراو کە وەر دەگرتەو، دەر دەکەوێ کە ئەم رودارە خەفەتێکی زۆری بۆ ھەموو خێزانە کە دروست کردبوو. بەلام سەرچارەکانی تاییست بە تاتووی کردنی ژبانی سەید قوتب ناماژە بۆ ئەو ناکەن کە ئاخۆ سەید بەتێنەکی بر دەسەر یان نا.

سەید بەوی کە نەچو بۆ ئەزھەر ئاواتی دايکی نەھتایە دی و لەباتی ئەو چو بەشی مامۆستایانی خانە زانستەکان و لە سالی ۱۹۳۳ لیسانسی مامۆستایی بەدەست ھێنا.

ئەگەرچی سەید قوتب لە ھەموو قۆناغەکانی ژبانییدا جەختی لەسەر بەھا کۆمەلایەتی یەکان و گەنگی خێزان کردو کەچی خۆی ژبانیکی سەلتی بەبێ ژن ھێنان بەسەر برد. سەرچارەکان کەباس لە ژبانی دەکەن ئەو دەر فەتەمان بۆ نارەخسێتن کە کونج و قوژن و پەنھانی یەکانی ژبانی سۆزدارێ بزاین. بەلام سەرەرای ھەموو شتێک ھیچ گومانێک ئەو دا نە کە سەید قوتب توانیویەتی کۆتۆتۆلی رەفتاری سۆزدارێ خۆی بکاو لەم رۆو رەفتاری ناماژە بۆ ئەو ناکا کە پەییوەندی سیکسی نازادی تاقی کردۆتەو. لەئێو نوسەرەکاندا، دەتوانی عەباس مەحمود عەققاد بە مامۆستای دا بئری چونکە ناوبرا و ھەم لەپری سیاسی یەو کاری تێ کردو ھەم لەپری بیرو بۆچونەو^(۱۷). لەم مەسەلە یەدا ئەحمەد مەوسلی ناماژە بۆ ئەو دەکا کە بیروباوەرە سیاسی یەکانی سەید قوتب زۆر لەبیروباوەرە سیاسی عەققاد نزیک بون و ھەردو ئەدی بەیەک رێچکەمی سیاسیدا رۆیشتون و لەم سەری بەندەدا ھەردوکیان چو نە ریزی حزبی و فەدەو و پاش کۆچی دوايی سەعد زەغلول لەو حزبە ھەلگەرانەو وواتریش لەچەمکە رۆژئاوایی یەکانەو وەرچەر خانە سەر ئیسلام^(۱۸). بەلام لەکاتی کدا عەققاد بە ئیسلام دا کەوت، سەید قوتب دانە کەوت و لە ئیسلامەو وەرچەر خایە سەر ئیسلامی سیاسی. لەپری سۆزداریشەو، ئەگەرچی ھەردوکیان بەبێ ژن ھێنان ژبانیان گوزەراندو بەلام لەو دا یە کنا گەرمەو کە عەققاد ژبانیکی سۆزدارێ گەرم و گۆری ئەدەرەو ی باز نە ی ژن ھێنان دا بەسەر بردو، لەکاتی کدا سەید قوتب تا دوايی رۆژی ژبانی بەسەلتی مایەو. ئەمەش خائینی شایستە تێرمانە چونکە سەید قوتب لە سۆنگە کەلتوری نایینی یەو سەری ئەو دەر کردبو کە ئەو وکو مۆسلمانێک نابێ سەلت بێنیتەو چونکە ئیسلام رەبەنی تێدا نە. کەچی لەگەڵ ئەو دا سۆر بونی لەسەر ژن نەھتایە گەشتە رادە سەرنج راکێشان. ھیچ سەرچارە یە کیش ناماژە بۆ ئەم لایەنە ناکا چونکە ھەموو سەرچارەکان وا بۆ

مسه له که ده چن که نموه ناهیتنن خویانی پیوه خه ریک بکمن. نه گهرچی سهید قوتب له قوناغه کانی بهرایی همره تی لاری دا باهری به لیبرالیزمی رۆژئاوایی هیتابوو و هیچ هویه کی بۆ پیکوه گرتدانی نیسلام و سیاست شک نه ده برد، به لام نمو له بر پینشینمی ناینی و ریشه لادی بی به کانی همیشه سور بوو له سر ره تکرده نموهی په یوه ندی سیکسی نازاد. له م باره یوه ده کرئ هوی نه چونی به لای په یوه ندی سیکسی نازاد دا زیاتر بریتومه سر فاکتوری نه خلای نیک فاکتوری نایدیۆلۆژی به لام نممه یارمه تی زاینی هوی ژن نه هیتانی نادا. جنی سرغیشه که تا ئیستا نه زانراوه هوی قیتۆی سهید قوتب له سر ژنهینان چیه له کاتیکدا نم شته هم له گه ل بیرو باهری نه خلای دا گونجاو بوو هم پیدایستی به نایدیۆلۆژی به کان ره تیان نه ده کرده وه.

له سه ره تای سالانی چل دا لیبرالیزمی سهید قوتب و باهری به حزبه عیلمانیه کان ورده ورده به ره کالبونومه چو. ده ش هوی ده چونی له حزبه نیشتمانییه لیبراله کمی وه فدو په یوه ندی کردنی به حزبی سهیدی به کانمه وا لیک بدریتومه که سهید قوتب مرقای گه ران به دوا ی پاک و نه زاکت دا له که له می دابوو. نه گهرچی سهید قوتب له قوناغی که هیتا تیکۆشانی ناینی به پیوست نه ده زانی، لای کس نهیدرکاندبوو که بیرو بۆ چونی وجودی هیه، به لام به ره که نمو دواتر حاشای له قوناغه کردوو به قوناغی جاهیلی ژبانی خوی ناو ناوه، ده کرئ په راویژنیک بۆ نمو نه گهر به ییلریتومه وا دانرئ که نمو له قوناغی حاشالی کراوا چه رده ییک سوسو گومانی له مسه له به لگه نه ویسته ناینی به کان هه بوه. نه گهر نممه راست بی، دیاره سهید قوتب به هه مان نمو نه زموندا تیپه پروه که نیمام غه زالی له گه شته کهیدا له گومان و گومرایی به ره به ره دۆزینمهی راستی ره ها پیتیدا تیپه پروه. هه ردو نه زمونه کمی سهید قوتب و نیمام غه زالی له وه دا یه کده گرنمه که ناکامه که یان به پیک هاتنی دو کسسی هه ره توندپه و دوا یی هات.

ته نه ات له ژبانی نه ده بی شی دا سهید قوتب توندوتیژی پلارو ره خه کانی پی کۆنترۆل نه کراو له هه ندی له وتاره کانی داوا ی ده ست له کار کیشانه مهی حکومتی کردو هیرشی کرده سر گه نه ده لی حزبه کان و داوا ی هه لوه شانده مهی حزبه کانی کرد^(۱۹). نه ندیشمی سهید قوتب، پاش خو راپسکاندن له ((قوناغه جاهیلی به کمی)) ژبانی، بریکی زۆر بی زاری له راده ی په ره سندن شارستانی تی رۆژئاوا به ناشکرا پیوه دیاره. نمو هوی بی زاری به که ده باتمه سر هوی نه خلای و ناینی له کتیبه کهیدا ((نه مریکا نموهی من بینیم)) ره خه له ماددییه ت و ره گه زپهرستی شارستانی تی رۆژئاوا و بلا بونومه نازادی سیکس تییدا ده گریۆ وک هه مو په پیره وانی نیسلامی سیاسی و به شتیکی زۆری دینداران وای بۆ ده چنی که گه ره ترین نه گی شارستانی تی رۆژئاوا کهرج و کالی لایه نی روحی به تییدا به به راورد له گه ل ده له مه ندی نیسلام له روی روحی نه خلای به ره. سهید قوتب وای بینی که مه سیحیه ت له رۆژئاوا زۆر له ریشه ی خوی دور که وتۆتومه و خه ریکه ده بن به شتیکی ته وای جیاواز له وهی که مه سیح له فه له ستین بانگه شهی بۆ کردبو. نم بیرو بۆ چونه لیک دا په چرا وانه نمو زه مینه تیۆری یانه پیکدینن که سهید قوتب له دارشینی

تیۆزی به کهیدا پشتی پئی بهستون و بهۆیانسه وای داناره کههه مو ئهو کۆمه لانهی لهجیهاندا ههن کۆمه لانی نائاینه و لهویستی خواره ند یاخی و هه لگه راوه ن.

تا ئیستا بهوردی نهزانراوه کهی سهید قوتب په یوه ندهی پتهوی له گه ل ئیخوان موسلمیندا دامه زانده و له م روه وه ئه وهی رئی تیده چن ئه وه یه که ئه و پش ئه وهی بریاری په یوه ندهی کردنی به ئیخوانه وه دابن، ناشایه تهی له گه ل یاندا هه به وه. په که م هه نگاهی گرنه گ به وه ئیخوان ده سه ته به راره یونی بوو له بیرو با وه ره لیبرالی به کانی و په کلا کردنه وهی مه سه له ی چونی به وه ئیسلام به یه که جاره کی. زۆری بهی سه رچاره کان، ئه وانیه سه ره بوره کانی ژیهانی سهید قوتیبیان تاوتوی کرده، ئامازه بۆ ئه وه ده که ن که بۆ چونه بلا و کراوه کانی له کتیبی (اره خنه له نایندهی که له تور له میسر) تا و دانمه وی هۆشیاری به کی ئیسلامی ناشکران چونکه ئه و له و کتیبه دا به تونده ی به گژ تیۆزی به لیبراله که ی ته ها حسینه دا چو که میسری به یارچه یه که له جیهانی رۆژئاوا دانابوو. شتیکی به لگه نه ویستی شه که ئیخوانه کان ئه م کتیبه یان زۆر به دل بوو و له م سۆنگه یه وه بانگه شه یان بۆ کرد.

هه ندی له سه رچاره کان له وه تی تاوتوی کردنی بریاری کتوپری سه باره ت به چونه نار ریزی ئیخوان موسلمینه وه، له و تیۆزی یه وه ده ست پئی ده که ن که گوایه یه که ئی له هۆکانی پتدا گرتنی یه که جاره کی له سه ر چونه نار ئیخوان موسلمین شاده مانی ئه مریکی به کانه به ته یۆر کردنی حه سن به ننا له سالی ۱۹۴۹. سه ره رای کرچ و کالی ئه م هۆیه، زۆری بهی سه رچاره کانی ژیهانی سهید قوتب به بئ ئی ورد بونه وه دو بهاره ی ده که نمه وه. زیاتر بهی بۆ ئه وه ده چن که سهید قوتب پش ته یۆر کردنی به ننا په یوه ندهی تابه تهی له گه ل ئیخواندا هه به وه که به هیتزترینییان په یوه ندهی به ئایدیۆلۆژی به کانه و زۆر رئی تیده چن که له و کاته دا له جۆری بهی کردنه وهی ئیخوان زۆر نزیک بوو بئ. له م سۆنگه یه وه گو مان له وه دا نامینه ئی که سهید قوتب ته یۆر کردنی به ننا ی فره پئی ناخۆش بوو پتده چن شادی ئه مریکی به کان به م بۆ نه یه وه تو وره و په ستی کرد بئ. مه انه وهی بۆ ما وه یه که له ئه مریکا، که ها وکات بوو له گه ل ته یۆر کردنی به ننا دا، به چاکی تیی گه یان ده که ده لاقیه کی شارستانی گوره له نیوان رۆژهه لات و رۆژئاوا دا هه یه. ئه مه ش ئه و ته یۆرانی نه ی له لا گه لاته کرد که په ره سه ندهی شارستانی ته ی رۆژئاوا ها و ته ربه به له گه ل دا وه شانی ئا کارو دور که تنمه وه له به ها ئاینی به کان و به م پتو دانگه وای ئیکدا یه وه که مه دا دیه تی رۆژئاوا و به ها ئیسلامیه کان به هه یچ شتیه یه که پتکه وه هه لئا که ن. سهید قوتب به تابه تهی و به چری په یوه ندهی به ماددی به کانی به ره م هه تان و په یوه ندهی به سینکسی به کانی کۆمه لتی رۆژئاوا ی دایه بهر تو انج و مه سیحیه تی رۆژئاوا یی به ئه نده شه یه کی کلۆرو دا خوارو بئ مانا دایه قه له م. له و که ش و هه وایه دا سهید قوتب شادی ئه مریکی به کانی به ته یۆر کردنی به ننا وای ئیکدا یه وه که شه دی به که له ده مارگرژی رۆژئاوا وه سه رچاره ده گری. که واته سهید قوتب، ما وه یه کی زۆر پش سه فم ری بۆ ئه مریکا، له وهی سایکۆلۆژی و ئایدیۆلۆژی به ره ئاماده یی ئه وهی تیدا بوو که بهی به ئه نده مانی ئیخوان موسلمین.

له کۆتایی سالی ۱۹۵۱ ساله عه شامی رایکی شایه نار ریزه کانی ئیخوان موسلمین و له و کاته دا سهید قوتب له ته مهنی چل و پینج سالی دا بوو. بۆ ته یگه یه شتی ئه و بارو ده خه سایکۆلۆژی بهی که سهید

قوتب له کاتی به نهدام وه گرانی له ئیخوان موسلمیندا تیبدا ژباوه، هینده بسه ناماژه بۆ گوتهیه کی پر مانا بکهین که دواتریش چند باری کردۆتموه، ئویش ئهوهیه که وتویهتی ((من لسانی ۱۹۵۱دا لهدایک بسوم))^(۲۰). ئهم گوتهیه به لگهی دابرا نیکسی یه که جاره کی سه له رابردو. سالی دواتر، له ئه نهمه منی سر کردایهتی ئیخوان موسلمین، ناسراو به مه کتبه بی ئیرشاد، ههلبژێردراو کرایه لیپرسرای بهشی ((بلاو کردنوهی بانگه شه)).

له سرده می شوپشگیتتی دا کسالی ۱۹۵۲ له گه ل کوده تای سوپادا دهستی پی کرد، ئیخوانه کان چونه سر ئه باوه رهی که به ئه مستهم ده توانن له گه ل حوکمرانی تازه دا بگوین. زانیاری به کان گوزارشت له وه ده که ئیخوانه کان پیش روداوه که په یه وندیان به کوده تاکوه هه بووه له گه ل ئه فسه ره نازاده کان دا هه ما ههنگی یان هه بوو. جیتی خۆیهتی باسی ئه وه بکری که تیکه خستنی ئه فسه ره نازاده کان به مانای وشه حزب نه بوو و نه ئایدیۆلۆژیایه کی دیاریکراوی هه بوو نه به نامه یه کی سیاسی رۆشن. له کاتیکدا ئیخوانه کان داوای ده ولتیتیکی ئیسلامی یان ده کرد، ئه فسه ره کان ته نها ریفۆرمی سیاسی یان به لاره گرنه بوو و له وه ده بێن سرنجی ئه وه بدری که ئه مه سه به هیج جۆرتیک به مانایه نایه که ئه وان دژی هاتنه کایه ی ده ولتیتیک بون له سر بنه ماکانی شه رعه ت، به لام پیوسته ئه وه ره چاو بکری که لای ئه وان ئه م مه سه له یه ئه ولتیه تیک زۆری نه بووه هه رگیز به ئه ندازه ی ئیخوان به ته نگ مه سه له ی پیکوه به ستانی ئاین و سیاسه توه نه بون. ئه مه ش جیاوازی بنه رته ی ئیخوان بیری سیاسی ئه فسه ره کان و بیری سیاسی ئیخوان ده رده خا.

بۆچونی ئیخوان بۆ کاروباری سیاسه ت پشت ئه ستور بوو به دیدیکی ئاینی، له کاتیکدا ئه فسه ره کان زیاتر له مه ر شتیکی تر دیدیکی پره گماتی یان هه بوو. سه یرکردنیک لیستی ناوی ئه ندامه کانی گروهی ئه فسه ره کان ده ریده خا که لیسته که ئیسلامی، سۆسیالیست و ناسیونالیست لبرالی تیدا یه و دور نیه هه ندی له ئه ندامانی گروهی ئه فسه ره کان ئه ندامیش بوو بن له ئیخوان موسلمین یاخود لانی که م له لایه نگرانی ئه وان بوو بن.

کهش و هه وایه که پاش سرکهوتنی کوده تاکه هاته ئاراوه، گوزارشت له بونی متمانه له ئیخوان موسلمین و ئه فسه ره کان ده کا. ئه وه ی ئه مه ش ده سه لیتن ئه وه یه که ئه فسه ره کان ئیخوانیان له بیری هه لوه شانده وه ی حزیه سیاسییه کان بواردو سه ید قوتبیشیان کرده ئه ندامی ئه نهمه منی سر کردایه تی شوپش، ده زگایه که فزوانترین ده سه لاتی هه بوو. به مه ش سه ید قوتب بوو به ته نها مه ده نی ناو ئه نهمه نیتکی سوپایی. گرنه ئه وه بزانی که یه کتر ناسین و هاریکاری ئیخوان جه مال عبده ولناسرو سه ید قوتب بۆ سه رده میکی کۆنتر ده گرتتوه و له م سه ربه نده دا یه کن له ئه فسه ره کان گه واهی داوه که یه که هه فته پیش کوده تاکه ی سوپا کۆبونه و یه که له ماتی سه ید قوتب به ئاماده بونی جه مال عبده ولناسر ساز کراوه^(۲۱).

نهفسرهکان تیروانینتیکسی سیاسی رونیان نهبوو و دواتریش بهسمر دو گروپدا دابمش بون، یهکهمیان پیتی باش بوو دهسهلات بۆ مهدهنی بهکان بهیتلرتتوهو سوپا بۆ سربازگهکانی خۆی بگهپرتتوهو ئهوی تریان پیتی باش بوو دهست لهدهسهلات و هوکمرانی ههتهگهیریت. پاشان گروپی دوهم سهرکوتهنی بهدهست هیتنا. بهبۆچونی ئیخوانهکان، ههلومهرجی ههرس هیتانی رژیتمیکسی دیرین و هاتنه سهر کاری نهفسهراوتیکسی بئ نهزمون، ههلیکی لهبار بوو بۆ بانگهشهکردن بۆ جیبهجئ کردنی دهستهجی شریعت. دواتر، دهلاقی نیوان هم دو تیروانینه جیاوازه تا دههات فراوانتر بوو.

پاش روداوهکی مهنشیه کهتیتیدا ههولی تیۆرکردنی جهمال عبدالناسر درا، ههر باسکردنیکسی نهگیری لیک نزیکبونهوهو پیک گهیشتنی نهفسرهکانو ئیخوان هیچ بههابهکی نهما. ئهوی دهستیشی ههبو لهگهیشتنی پهیوهندی بهکه بۆ ئهو رادهیه، پههسهندنی پهیوهندی بهکانی عبدالناسر بوو لهگهئ نهمریکاداو لهم سهروکارهدا عبدالناسر بۆچونیکسی وای لهلا گهلاسه بوو که لهململانی ناوخۆیی و دههکی بهکانی دا دهتوانی پشت بهکۆمهکی نهمریکا بهستنی. ئهوی لهم بارهیهوه پهیوهندی به ئیخوانهکانهوه ههیه ئهویه که ئیخوانهکان نهیاندهههست و نهشیاندهتوانی میانپهوی بنوینن و بهجۆرتک پیتان لهسهر ههلویستهکانیان داگرت کهسیاسهتهکهیان وهک تاودانهویهکی دهقارهقی ئایدیۆلۆژیا خۆی نواند، بارهپیشیان بهوه نهبو کهعبدالناسر لهتوانای دایه سهرکوتیان بکات. عبدالناسر بهجۆرتک کهلکی لهروداوهکی مهنشیه وهرگرت کهجهنرال محمد نهجیبی سهرۆکی حکومهت و ههمو لایهنهگرانی چهپ و ئیسلامی بهکانی لهکۆل خۆی کردهوه.

سالی ۱۹۵۴ لهسۆنگهی ههلهته سامناکهکی پۆلیسهوه ئیخوان موسلمین گلۆلهی کوهته لیژیو عبدالناسر سهانی لی گرتن لهوانه سهید قوتب. روداوتک که لهو ماوههدا کاریگهری بهکی زۆری لهسهر بیرکردنهوی سهید قوتب بهجئ هیشته، سهرکوت کردنی گهراوهکانی ئیخوان بوو لهزیندانی لیمان تهره لهسالی ۱۹۵۷. نهگهرچی سهید قوتب پیتش ئهوه بهماوهیهک ئهوی لهلای خۆی یهکلا کردبۆوه کهرژیم بهنیازی ریشهکیش کردنی ئیخوانه، بهلام روداوهکی لیمان تهره ئهو توندوتیژی بهی کهگهراوهکانی پئ سهرکوت کراو بوه هۆی کۆژرانی ۲۳ گهراو برینداربونی ۴۶ تر لهسهرجهمی ۱۸۰ کس، رۆی بۆ بیرکردنهوه لهدهرهیتانی رژیم لهچوارچێوهی ئیسلام و دارشتنی تیۆری تهکفیرکردنی دهولت خۆش کرد. نههه ئهوی لی دهکهرتتوه کهتهنگژهی دهرونی سهید قوتب لهزیندانداو باری تهندروستی دژواری گهرخواردنی بهدهست نهخۆشی سییهکانی بهوه، ئهو بروایه لهلا سهقامگیر کرد کهپتویسته لهبهرپهردانهوی دهولتهدا واز لهرومانسیزم بهیتری. بهم پیتوانگه، لهلای سهید قوتب دهولتهت بههمو دهزگاو دامهزراوو نامرازهکانی بهوه بوو به لهمپهپرتک لهبهردهم جیبهجئ کردنی شهریعتدا.

لهو قۆناغهدا، دهتوانی سهرجی ئهوه بدری که سهید قوتب لهبیرکردنهویدا، بهشیهویهکی سهیر بهلام بهتۆکهمی، رادیکالیزمی شۆرشگهیرانهو رۆمانسیزمی ئایدیۆلۆژیایی تیکههلهکیشی یهکتری کرده. رهنهگ هم دیاردهیه بههمو ئهو تیۆری به رادیکالانهوه نوسا بئ کهشۆرش و خهیاڵ بهجۆرتک ئارتیسی یهکتری دهکهن کههیچ سنورتک لهنیوانیاندا نامیتن، وهک ئهوی لهمارکسیزمدا لهسهردهمی مارکسدا

په یوه نښه لیدو دوه وی چوارچیتوې شاین. لم باره یوه وتویمه تی ((شمېرې هممو جیهان له جاهلیه تدا ده زی... بنه مای تم جاهلیه تمش ده ستریزې کردنه بۆ سر ده سلاتی خوا لمسر زه وی داو بۆ سر تاییه تترین تاییه تمندی یه کانی خویه تی، که حاکمیه ته. تم جاهلیه ته حاکمیه ت به مرزوه ده سپیری...))^(۲۵). لم ده قدا چمکی ((جاهلیه ت)) وک در چونیک له چوارچیتوې شاین کراو ته هاوتای چمکی حاکمیه تی مرزوه وک ده ستریزې کردنیک بۆ سر ((تاییه تترین تاییه تمندی یه کانی خوا)). نیتر بهم پتودانگه سهید قوتب ده چیته سر شو باوره وی که تم باره نا ناسایی به پتویست به سر له نوی ((زیندو کردنوه وی))^(۲۶) نیسلام ده کا، مه سه له یه ک کپتویست به بونی ((پیشه نگی ت))^(۲۷) ده کا بۆ نه هیشتنی لادان.

سهید قوتب چمکی ((پیشه نگی)) له مار کسیرم ورده گری و به همان شو مانایه کی که کوم نویسته کان له نه دیبانه کانیان به کاریان هیناره، به کاری ده هینتی و رای بۆ ده چی کپتویسته حزینکی کارامو لپوه شاره سر کردایه تی خبات بکا، فریای کومه ل بکوی و پیکهاته وی سیاسی وا دا به مرزوتی که یه کسانوی راسته قینو دادی رها بیته دی.

سهید قوتب شو بروایدا بوو که ده شی کتیه که ی ((مشخه له کان)) ابی بری نیشانده وی پشه نگی که بۆ ((زانیی رۆل و راستی نکر و کرزکی نامانجه که ی خوی))^(۲۸) و لم سر و کاره دا بهو سر نه خامه گه یشت که کومه له بت پرسته که ی سده وی حوتمی مه که یه کسانه به کومه له که ی نیوه وی دوه وی سده وی بیستمی میسر. شو لم باره یوه به دلته نگی یوه، به لام به سوربون به پتدا گرتنوه، نویوتی ((شمېرې له جاهلیه تیکدا له بابته تی جاهلیه ته که ی سرده می نیسلام و بگره دژوارتر، ده ژین. هر چی لده و رو برمان دایه جاهلیه ته: دیدو بۆ چون و تیروانیی کومه لانی خه لکی، داب و نریت و راهاتنیان، داهاتی که لثوریان، هونرو و نژویان، ری و رسم و قانونه کانیان. ته ناهت زور شو شتانه کی که تیه به که لثوری نیسلامی، چاگی نیسلامی، فه لسه فه ی نیسلامی و بیر کردنوه وی نیسلامی یان تیده گه یین، هر هممو ده سکر دی تم جاهلیه ته یه))^(۲۹).

لم ره و ته دا سهید قوتب هیچی لی نه بوارد: به وی که تم جاهلیه ته بالی به سر هممو شتیکدا کتیاوه، هر ده بی سره نگو م بکری و^(۳۰) هر چی کومه ل و رژیمه، شو سۆنگه یوه که نیسلامی نین، هیچ جیاوازی به کیان له نیواندا نیو بهم پتودانگه پتیا سه کردنی کومه لی جاهلی شو مؤرکه ورده گری که ((هر کومه لیک جگه له کومه لی موسلمان)) کومه لیکي جاهلی یه. شو روانگه یه شوه که شو کومه لانه ی شمېرې همن به نه ندازه ی پتویست خوی پرستی ناوینتن ((هممو شو کومه لانه ی شمېرې لمسر زه وی دا همن، ده چنه خانه کی کومه لی جاهلی یوه))^(۳۱).

بهم پتیه تم پتیا سه یه کومه له موسلمانان کانی شی له به جاهیلی بون نه بواردوه و سهید قوتب به ناشکرا ده باره یان وتویمه تی ((شو کومه لانه ی که خویان به موسلمان ده ده نه قه لیم، ده کونه خانه کی کومه لی جاهلی یوه))^(۳۲).

ئەم بەگۆترە تىگەلاۋ كۆردىمى كۆمەلەكان رەنگدانەۋەى بىرىكە كەبۇ ھەمۇ شىتەك يەك پىۋانەى ھەيە. لە ((مەشخەلەكان)) دا سەيد قوتب نكولى لىمۇ دەكا كەجاھلىيەت تەنھا قۇناغىكە بىر لەپەيدا بونى ئىسلام لەئازادا بوە پىتى وا نىە ئەم قۇناغە بەسەركەوتنى ئىسلام لەسەدەى ھەتەمى زاينى دا كۆتايىى ھاتوہ. بەم پىتيە، سەيد قوتب لەجاھلىيەت رادەبىننى بىتوانى خۆى دۇبارە بىكاتەوہ بەشىۋەى نوئى روخسارى مۆدېرن خۆى بىنوئىتتەوہ. جگە لىمۇ، ئەم لىمۇ بىروايەدا نىە كەجاھلىيەت تاييەتە بەغەرب وەك رەگمۇ دورگەى غەرب وەك شوئىن بەلكو دەيكاتە دياردەيەكى جىھانى چۈنكە ئەۋەى زالىە بەسەر جىھاندا ئەم رۇئمانەيە كە بەردەۋامبۇنيان لەياسا دانراۋەكانەۋە سەرچارە دەگىرى ئەك لەياسا خۇايى يەكانەۋە.

تىگەيشتى سەيد قوتب بۇ كۆمەلە ئىماندارەكان دەۋەستىتەۋە سەر دا بەشكردنى كۆمەلەكان بەسەر كۆمەلنى ئىسلامى و كۆمەلنى جاھلىى دا. ئەگەرچى ئىسلام لەھىجازدا بت پەرسىتى رماندو دواترىش بۇ ناۋچەكانى تر پەلى ھاۋىتشت، بەلام سەيد قوتب واى دانا كە بت پەرسىتى لەبەر ھەلگەپرانەۋەى مۇسلمانان لەئىسلامى راستەقىنەۋە بونى ئىسلام لەلەى مۇسلمانان بەفەرزو رىۋ رەسى بى گىيان جازىكى تر سەرى ھەلدايەۋە دزەى كۆردە نار ھەمۇ بوارەكانى ژيان.

بەلامى سەيد قوتبەۋە گەپرانى بەردەۋام بەدۋاى كۆمەلنى ئىمۇنەيى و يۆتۆپىي ئايدىۋلۇژيادا گەپران نىە بەدۋاى وەھم دا. لەبەر ئەۋە جەخت كۆردنى لەسەر جاھلىيەتى كۆمەل ئىركى وئران كۆردنى كۆمەل و رۇئىسى سىياسىى زالى كۆردە ئىركىكى پەرزو پىۋىست و دور لەمشتەۋە. چەمكى تەكفەر كۆردنى دەۋلەت ھەنگارىكى چۆنايەتى لەبىرى سىياسىى ئىخۋان مۇسلىمىن پىك ھىناۋ بۇ ئەم بزوئەنەۋەى ئىسلامى سىياسىى كەپاش بلاۋبونەۋەى ((مەشخەلەكان)) دەركەوتن، بوو بەھاندەرىك بۇ نواندى چالاكىى توندوتىژتر. ئاشكراشە كەسەيد قوتب ئەۋەندەى پىسى كراۋە ھەۋلى دارە بەدەستەۋاژەى ميانرەۋانە گوزارشت لەتپۇرى يەكەى بكا بەلام ناۋرۇكى تىۋرى يەكە ئەۋەندە توندپەۋە كەھىچ دەستەۋاژەىكى بەرۋەكش ميانرەۋە دادى نادا. سەيد قوتب چەكىكى تىۋرى خىستە بەر دەستى ئەندامانى ئىخۋان مۇسلىمىنەۋە كەھانى دان گەلەكەيان بەگەلىكى خۋانەناس و كۆمەلەكەيان بەكۆمەلنىكى گومپاى جاھلى، وەك ئەۋەى سەردەمى پىش پەيدا بونى بانگەشەكەى ھەزەتى پىغەمبەر مۇھەممەد، بزىان.

لەم بارى سەرنجەشەۋە كەگۆرىنى داۋاكرائو پىۋىستى بەكارو چالاكىيە، سەيد قوتب چەمكى جىھاد وەك ئامرازىك بۇ گەيشتن بەئامانج وەردەگىرى. تىگەيشتى ئەم بۇ ئەم بابەتە جىاۋازى يەكى ئەۋتۇى لەگەل ئەم تىگەيشتەدا نىە كەپاش خۆى لەنىۋ رادىكالە ئىسلامى يەكاندا بارى سەند. بەم پىتيە، ئەم واى بۇ چو كەپىۋىستە بزوئەنەۋەى ئىسلامى ((بەبانگەشەۋە تىگەيانەن بۇ راست كۆردەۋەى بىروباۋەر و بۇچۈنەكان و ھەروەھا بەبەكارھىنانى ھىزو جىھاد بۇ نەھىشتى رۇئىمەكان و دامودەزگاكانيان))^(۳۴) روبرەۋى جاھلىيەت بىتتەۋە ئەم روانگەيەۋە كەئىسلامى يەكان ھىمى سەردەمى ھەلئەكاندى جاھلىيەتى مۆدېرن، نابى تىۋرى جىھاد بۇئە قالىبى بەرگى لەخۇكۆردەۋە، ئەۋرىش ئەم تىروانىنەۋە كەكاركۆردن بۇ رىشەكىش كۆردنى جاھلىيەت، كەپرۇسەيەكە ئامانجەكەى سەرلەبەر بەمۇسلمان

کردنوهی کۆمهڵ و وێران کردنی دهولته، ئهرکی سههرهکی خهباتی ئاینی پێکدیتی چونکه ((ئیسلام بهتهنها بیروباوه نیه... به لکو رێبازتکه خۆی له کۆمهڵتیکه رێکخراوهیی به جوجۆل ده نوێنی که به رهو رزگار کردنی ههمو کۆمهڵانی خه لکی هه لده کشن)) (٣٥).

سهید قوتب له دارشتنی چه مکی جیهادا پشت بهر پیناسه یه ده به ستن که ئیبنولقه ییم له ((زاد المعاد)) دا دایه ئیناره و ته ئیدا تیکۆشانی حمزه تهی پتغممبهر موحه ممدی بۆ بلاو کردنوهی ئیسلام به سر چه مند قوناغیکدا دابش کردوه که بریتین له قوناغی بانگه شمی ناشتی یانه (به بی شپرو به بی سه ندنی سه رانه) ئینجا قوناغی رێدان به شپرو کردن که پاش دابزه نی سوره تی ((براءه)) گه یشته راده ی به شپرو هاتن له گه ل یه کان و جوله که دا (تا سه رانه ده ده ن یان ده بن به موسلمان) و به شپرو هاتن له گه ل بت په رسته کان و دوروه کاندایه بی کۆلدان و تا گه یشتن به سه ره نجامی یه که جاره کی. به مه سهید قوتب وهستی دوباره جهخت له سر نه وه بکاتوه که ده شن ئه زمونی جیهادی خۆی و هه فاته کانی به هه مان قوناغه کانی جیهادی پتغممبهر دا ته پیرۆی و له م روه وه تا ئیسلام سه قامگیر نه کر ته وه به ریا کردنی جیهاد پاکانه ی خۆی له ده ست نا دا. سهید قوتب نه وه به لاره گرنگ نه بو که ئیبنولقه ییم باس له کۆمهڵتیکه بت په رست ده کا که ته ئیدا حمزه تهی پتغممبهر موحه ممد بریاری دابو بت په رستی یه که ی رامالین و ئیسلامی ته ئیدا بلاو بکاتوه. گواسته نه وه میکانیکی یانه ی هه لومهرجی مملاتی حمزه تهی پتغممبهر موحه ممد له گه ل بت په رستانی مه که که سهید قوتبی هاندا ره وایی بداته فراوان کردنی پیناسه ی ئیبنولقه ییم بۆ جیهاد له پیناسه یه کی تایبته به تیکۆشانی حمزه تهی پتغممبهر موحه ممد وه بۆ پیناسه یه کی هاو چه رخ و تایبته به خهباتی ئیسلامی سیاسی بۆ سه رله نوێ بلاو کردنوهی ئیسلام.

ئه گهرچی سهید قوتب خۆی له به کاره ئینانی وشه ی ((شۆرش)) ده پار تزی به لام ته گه یشتنی بۆ سیاسته له سر بنه مای پتکهاته ئاینی و کۆمه لایه تی و سیاسیه کان داده سه زرینی و مه ته ده که ی بۆ گه یشتن به ئامانج به یه که چاره سهیری جیهاد و وێران کردنی ده ولته بۆ به ده یه ئینانی حاکمه تی خوا ده کا وه بم پتیه سهید قوتب نه وه نه دی له نه بو ئه علای مه ودودی نزی که ده بیته وه نه وه نه ده ش له بی یارانانی ئیسلامی کلاسیکی دور ده که ور ته وه.

ره وایی شۆرش له لای موچه هیده موسلمانه کلاسیکی به کان مشته مر تکی زۆری له سه ره، له م باره یه وه ئیمام نه محمد کور ی حه نبه ل که یه کتکه له چواره داهینه ره که ی مه زبه کانی ئیسلامی سوننی و ئیمام غمزالی و ئین جه ماعه جگه له وهی که شۆرشیان به شتیکی په رۆز نه زانیوه، شه رعه تهی شۆرشیشان ره ت کرد ته وه مل که چ کرد نیان بۆ فه رمانه وه ی سه رفراز به شتیکی په یوست زانیوه با نه وه فه رمانه وه یه داد په ره ریش نه بو بی چونکه نه وان له م په ریا مه دا بون که نه وه خرا په یه ی له شۆرش ده که ور ته وه زۆر تره له م خه تره ی لئی هه لده وه ری. هه ر به م په تودانگه ش هه ربه که له حه مده عه بده و حه مده ئیقه بایش له م باره یه وه بیرو ی میانه وه یان نواند (٣٦). هه یچ کامیک له وانیه ی له سه ره وه ناویان هاته وه فه تویان سه باره ت له وێران کردنی ده ولته نه دا وه.

چەمكى ويران كردنى دەولەت تەنھا لەلای خەوارىج ھەيە. ليرەو ھەيد قوتب لەكاتىكدا لە بىروپراي نىمام ئەحمەد كورپى ھەنبەل و غەزالى و نىبن جەمەعە دور دەكەوتتەو، لەگەڵ خەوارىجەكاندا لەمەسەلەي پىتويستى ويران كردنى دەولەت يەك دەگرتتەو. بەلام لەھەمان كاتدا لەو دا لە خەوارىجەكان جودا دەبىتتەو كە ئەو بۆيە بەنيازي ويران كردنى دەولەتە تا دەولەتتىكى تر لەجەنەي دا بەمەزرتن، لەكاتىكدا خەوارىجەكان بەويران كردنى دەولەت دادەكەوتن و ئەم چەمكەيان بەرەو چەمكىكى بالاتر نەدەبرد. ليرەو ويران كردنى دەولەت، بەپىچەوانەي ئەو لەلای خەوارىج دا بارە، نايىتتە ئامانج بەلكو تەنھا كۆششيكە بۆ بەدى ھىنانى ئومىدە سياسى بەكان و پىكەوھەنانى دەولەتتىك كە گوزارشت لەگەوھەري ئاين دەكات.

ھەيد قوتب تەنەت خودى ھەسەن بەنناشى تىپەراندا چونكە بەننا ئەگەرچى رەوايسى بەرھەستى كردنى دەسەلاتى سەلماندبوو ئەگەر ئەو دەسەلاتە مەرجەكانى ئىسلامى پىشئىل كەرد، بەلام ھىچ بەرنامەو تىزورى بەكى بۆ شۆرش دانەنابوو.

ھەيد قوتب لەو كەسانە بوو كە باوھەري تەواوي بەو ھەبو كە شۆرش يان شەپ يان جەنگ يان تىكۆشان، كە ھەر ھەمويان بەناوي جىھادەو گوزارشتى لى دەكەردن، بەشئىك لەپىتداويستى بەكانى ئاين پىكەدین و ئاين بەبى پىكەوھەنانى پىكەتەي سياسى گوڭاوار بەناتەواوي دەمىتتەو. بەپىي ئەم بۆچونە، دەولەتتىك كەنيازي دامەزراندنى ھەيە ئەركىكى ئاينى لە ئەستۆ دا، ئەويش سەقامگىر كردنى ھاكىمىەتى خوايە. ئەم تىزوانىنەش ھاوتەريسي ئەو چەمكەيە كە پىي وايە ئەو دەولەتى نىيازي دامەزراندنى ھەيە دەولەتە ناموسلەمانەكان مەملەتى بەكى بەرەو ھام و نەپساوې لەگەڵ دا دەكەنو لەو سۆنگەيەو پەيوەندى ئەو دەولەتە لەگەڵ جىھان دا ھەمىشە پەيوەندى بەكى گەرز دەبن، ئەمەش بەپىي تىزورى مالى ئىسلام بەرامبەر بەمالى جەنگ. ھەيد قوتب بەبۆرە گوزارشت لەمە دەكا ((تەنھا يەك مال ھەيە كە مالى ئىسلامە.. ھەر چى لەمە بەتازى، مالى جەنگەو پەيوەندى موسلمان لەگەڵ ئەو مائەدا يا لەسەر بنەماي شەپ دامەزراو يا لەسەر بنەماي پەيمانى ھىرش نەكەردنە سەر يەكترى بەلام (سەرەپراي ئەمە) ئەم مائە مالى ئىسلام نىبو دانىشتوانەكەشى دۆستايەتى يان لەگەڵ موسلماندا نايى))^(٣٧). بەمەش تاكە ئاكام كە لەم بارە دەكەوتتەو پەيدا بونى پەيوەندى نىتو دەولەتى گەرزە لەنىوان ئەو دەولەتەو ھەمو ئەو دەولەتەنەي كەوھكو ئەو نىن.

لەم مەسەلەيەدا ھەيد قوتب جەخت لەسەر بەھاي وىست دەكا ئەك لەسەر بەھاي ھىز. ئەم چەمكەشى ھاوچوتە لەگەڵ بۆچونى شۆرشگىرە كۆمۆنىستەكەي كوبا ئەرنستۆ چى گىڤارا. لەنەرىتى ھەيد قوتب دا دەولەتتىك كە دەرھاوتشتى تىكۆشانى ئىسلامى بەكان بى، بەوي كە ھاكىمىەتى خوا بەرجەستە دەكا، بەھىچ شىوھەيك و ھەرگىز شىاوي روخان نىە. ئەوي واشى لى دەكا ئەو پراويەي ھەبى ئەويە كە ئەو دەولەتى ئەو دەيوى، بەرھەستى جاھلىەتى جىھان دەكاو لەم رووھ خوا بۆ ھەمىشە پشتىوانى لى دەكا.

ھەيد قوتب وا لەجاھلىەت گەيشتوھە كە ئەگەرچى تواناي سەرھەلدانەوي ھەيە بەلام چارەنوسەكەي ھەر بەرەو نەمانە. تىگەيشتنى ئەو بۆ جاھلىەت بەتوندى بەچەمكى ھاكىمىەتەو بەستراو تەو، بەو جۆرەي

که له نویسنه کانی نه بو له علای مودودی دا ده بیسری. نه گهرچی زوری سرچاره کان ناماژه بو کاربگری زوری مودودی لمر سید قوتب ده کمن، به لام نه مه همیشه وه شتیکی لمسلانندن به در ده مینیتتوه، نه گهرچی زوری تیده چی سید قوتب له نویسنه کانی مودودی بیتگا نه بو بی. به لام ساغ کردن موی نهوی که نهو له دارشتنی تیوری ته کفر کردنی کومهل و دولتت دا دوو چه مکه کی جاهلیت و حاکمیت له مودودی وه رگرتوه، کارتیکی دژواره.

نهو له علای مودودی سرچاره پتوی بی سید قوتب پیکنا هینتی. نهوی نهو سرچاره بی پیکدینتی حسمن به نایه نه که نهو له علای مودودی. سید قوتب له بیرو بچونه نوسراوه کانیدا زاده بی بیرو بچونی حسمن به نایه به لام به شیوه کی پهره سندنوترو رونترو راشکاوتر. نه گهرچی به ننا له در برینی دو چه مکه کی جاهلیت و حاکمیت دا به قهد سید قوتب روشن نه بو به لام نویسنه کانی همان ناوه رۆک به دسته واژه ناسکترو میانر هوتر در ده برن. یه کنی لهو هویانهی نهو هه له یان بو به ننا هه لخت که به پیچوانی سید قوتب هه توانی بهوشی ناسک و ناوه رۆکی توندره و سرزه نشتی کومهل بکا، نهوی به که به ننا به هری خ کونترۆل کردن و توانای نه جامدانی ساتوسه وای تاکتیکی تا نه اندازه کی سرسوپه نمر تیدا هه لکه وتبو و مه یلیکی پره گماتیکی یانهش به بی له دستدانی بنه ما نایدی لۆژی به کان به سر بیر کردن هیدا زال بو، جگه لهوی که نهو هه لومهرجه سیاسی بهی تیدا ژبا دره فتمی دابوه حربه کی به ناشکرا چالاک بیوتن. له م سر به نده دا نویسنه کانی نیخوان گوزاره وایان تیدا ده بیسری که مانا کانیان، تا نه اندازه کی زوری، به ناوه رۆک ناماژه بو لادانی کومهل ده کمن. خودی سید قوتب لپرسرای بهی بانگهواز بو، نه ده دسته واژه بهش و اتایه کی ناینی رونی لی هه لده و هری که په یوه ندی به ته کفر هه هیه چونکه وشه که مانایه کی میژیوی له خو گرتوه که بریتی به له بانگه یشت کردن بت په رسته کان یان بی ناینه کان بو نیسلام. له قورتانیش نهو وشه هه ر بهو مانایه به کار هاتوه.

ده کری بوتری که نیخوان موسلمین هم قازانجیان له تیوری به کی سید قوتب کرد هم زهره ر. له سره تادا نیخوانه کان پتیان ابو سید قوتب شتیکی هه ره به نرخی پیشکش کردن که ده شی وه که چه کتیکی تیوری بو شیکردن موی رهفتارو به پرچدان موی دولتت سودی لی وه ر بگری. گه نجه کانی ناو نیخوان موسلمینیش بروای ته وایان بهو پهیدا کرد که ده کری له بهر روشنایی تیوری به کی سید قوتب سر کومتنی باشت به دست بهینن. ناشکرایه که رادیکالیزمی نایدی لۆژی به هوی تیوری به کی سید قوتب هه رگی داکوتاو له م سونگه یوه ره وایی خباتی بی و چان تاسر له دزی دولتت شمرانگیز لهوه در چو که مشتمری گهرم گوری لمر بکری. هه ول جار، کاتیک سید قوتب تیوری به کی دارشت، تیوری به که هیچ ره خنه یه کی لی نه گه و نیخوانه کان وایان دانا که سید قوتب بهوردی گوزارشت له ناخ و هرون و هستیان ده کا. نه مهش له گواهی به کی زهینب غزالی دا هستی پی ده کری که تویه تی حسمن هوزی بی رابری نیخوان موسلمین به پر بچونه کانی ناو ده سنوسه کی کتیبی (ممشه له کان) سهوه چوو و پاش نهوی خوندی سهوه ده ستخوشی لی کردو رایگه یاند که لهو هه لومهرجه دا سید

قوتب ((نايندهى بانگهوازي ئىسلام)) ى بىر جەستە كىردە (۳۸). پىسند كىردى بۆچۈنە كانى ناو ((مىشخەلە كان)) بىر ئاسانى يە، رەنگدانەمەي ئەر كىش و ھەم سايكۆلۆژىيە بوو كە لەوكاتەدا لەناو رىزى ئىخوان موسلىمىدا باو بوو وواي ئى دە كىردن ھەر بۆچۈنىكى دژى دەلەت پىسند بىكىن. بەلام ئەمە بىر مانايش دى كە ئىخوانە كان لەپرى ئايدىلۆژىيەمە ئامادەيى ئەرەيان تىدا بوو كە ھەم ئەر كۆمەلە تەكفىر بىكىن كە تىيدا دەژىن و ھەم ئەر دەلەتمەي دەيانچەمىستىتەمە.

بەلام دواتر ئىخوانە كان چۈنە سىر ئەر باۋەرەي كە خىرىكە تىۋرىيە كە زىانىان پى دەگەيەنى، چۈنكە لەگەل گەشە كىردى رادىكالىزمى ئايدىلۆژىيە باسك ئەستورىبى توندىرەي لەناو رىزە كانىاندا، چىتر سىر كىردىمە ئەر تىوانايمە ئەمە كە كۆنترۆلى ھەلەشەيى و سەرەپىيى ئەندامە لاۋە توندىرەي كانى بكا كە بەپىرۆش بون بۆ بە كارھىنانى زەبىرۆزەنگ لەدژى ((جاھلىيەتى)) كۆمەلە و ((ستەمى لەقۇناغە كانى)) دەلەت. ئەمە پاشتردا بىر ئاكامە گەيشت كە ئەندامە كان لەسەر كىردىمە تىيان ياخى بون چۈنكە ئەر سىر كىردىمە يە دەپوست كۆنترۆلى ھەلسوكوتىيان بىكات. گروپە نارازىيە كان بىروايەكى وايان لەلا گەلەلە بىو كەبۆ ئەوان شەرمەزارىيە چىتر لەپىزى رىكخراۋىكىدا بىننەمە كەسفت و سۆ ئارەزى بە كارھىنانى زەبىرۆزەنگ لەدژى جاھلىيەت دادەمركىنىتەمە ھىچ دەرفەتتە بۆ دەستەشاندىن لەنامەزى ئەر جاھلىيەتە، كە دەلەتمە، پىك ناھىتى. لەئەنجامدا زۆر كەس لەئىخوان موسلىمىن زۆر بون و جىابونەرە. تىۋرىيە كە تەنھا بىرە داناكەم بەلكو بىو ھۆي گىرۇ كىردى پەيۋەندى ئىخوان موسلىمىن لەگەل كۆمەلە دا ھىرو لەگەل گەمەرتىن دامەزراي ئاينى لەمىس كە دامەزراي ئەزھەرە. ھەمە ئەم ھۆيانە ھوزەبىيەيان ھاندا بىكۆتتە خۆ بۆ دۆزىنەمەي رىتوشىنىك بۆ ميانرەي دەست كىشانەمە لەتىۋرىيە كە سەيد قوتب. سالى ۱۹۶۹ ھوزەبىيە يە كەم دو كۆمىتتى گىنگى بەشىۋەي كىتتەك بەناۋىشانى ((دعا لا قضاة)) بلاۋ كىردەمە تىيدا لەپىشتىگىرى كىردى تىۋرىيە تەكفىر كىردى كۆمەلە دەلەتمە سەيد قوتب بەتمەۋارى پەشىمان بۆۋە.

ناۋاخنى كىتتەبە كەي ھوزەبىيە تايبەتە بەپىداچۈنەمەي تىۋرىيە تەكفىرە راگەياندى پەشىمانبونەرە لەر تىۋرىيە بەنەرمەي و بەجۆرىك كە خۆ بەگەرەبىي ئىخوانى پىن كەم نە كىرتتەمە ھەستى بەپىرۆز راگىرتى يادى سەيد قوتبىشى پىن نەروشىنىرئى. بەم پىتودانگە، ھوزەبىيە ۋەك سەيد قوتبى نە كىردە مۆركى جاھلىيەتى بەتمەۋىلى كۆمەلەدا ئەنا ھەر ئەرەندەي ۋە كەھەندى لەموسلىمانان لەنەزانىدا دەژىن. ئەر بەمەش دانەكەم بەلكو رەخنى لەتەكفىر كىردى موسلىمانان گىرت و لەمەسەلەي پىناسە كىردى موسلىماندا چۆرە سىر بۆچۈنە باۋە كانى سەردەمى ناۋەرەست و واى بۆ چو كەشاھەتەمان ھىنان ھەمەو كەستەك دەكاتە موسلىمان. بەم جەخت كىردەمە لەسەر ئەم پىرسىپە، ھوزەبىيە بەشىۋەيەكى ناراستەمەخۇ چۈە سىر ئەرەي كەھەر چى سەيد قوتب لەم بارەيۋە نوسىۋىيەتى سەرتاپاى چەمەت و بى مانايمە.

ئەگەرچى دژۋارە بزانرئى ئىخوانە كان تا چ رادەيەك تۋانىۋىانە سود لەم ئى پەشىمانبونەرە ۋەرگىرە تا چ رادەيەك ئەر ئى پەشىمانبونەرە يارمەتى داۋن پەيۋەندى لەگەل كۆمەلەدا دروست بىكىنەرە، بەلام ئەرەي ساغ بۆتەمە ئەرەيە كە ئىخوانە كان دىرئەرەيان بەم ئى پەشىمانبونەرە داۋە ھەمىشە ھەمەلى

سړینه‌وې ناسواره خراپه‌کانی تیوری‌یه‌که‌یان داوه. لم روهه عومر تلمسانی‌ی رابری ئیخوان پاش
 حسن هوزیبی وتویه‌تی ((سید قوتب تنها نوټن‌رایه‌تی‌ی خوی کرده و بهیچ شیوه‌یه‌ک نوټن‌رایه‌تی‌ی
 ئیخوان موسلمینی نه‌کرده))^(۳۹). تم گوته‌یه‌ش پشت راست‌کردن‌وه‌یه‌کی تری ههمان تم ر‌باز‌یه
 که‌هوزیبی س‌بارت بهم مسه‌له‌یه لم‌سری ر‌زیش‌ت‌بو. ههمان هه‌لوټ‌ست له‌لای یوسف عمزم، له‌لای
 نورنی ئیخوان موسلمین، ده‌بینری که‌جه‌ختی لم‌سر ب‌چونه‌کانی هوزیبی و تلمسانی کرد‌ت‌وه‌و همولی
 داوه ناوا پاسا ب‌ توند‌پ‌وی‌یه‌که‌ی سید قوتب بینیت‌ت‌وه که‌سید قوتب وه‌ همر مر‌وټ‌یک‌ی تر له‌ه‌له
 به‌در نیسو به‌ورد‌بون‌وه له‌بیرو ن‌ندیشه‌کانی، ناوبانگی نازری و ر‌نزو ن‌وازشی پ‌شیتل ناکری. به‌لام
 له‌همان کاتدا عمزم چندی له‌دست هات همولی دا تین‌وتاری توند‌پ‌وی‌یه‌ نایدیوټ‌وی‌یه‌که‌ی ناواخنی
 تیوری ته‌کفر کم بکات‌وه‌و له‌گرمی تم همولی‌دا وای ب‌ چو که‌گویه سید قوتب تنها لم‌روی بیرو
 ناکاره‌وه ک‌مه‌لی ته‌کفر کرده نه‌ک لم‌روی ناین‌وه^(۴۰).

ب‌ ئیخوان موسلمین، گرفته‌که له‌وه دایه که‌سید قوتب به‌پ‌ری رونی و راشک‌وی‌یه‌وه، به‌وشی ساده
 ب‌ گریو گول، تیوری‌یه‌که‌ی نویوه‌و هیچ لایه‌نیک‌ی ناواخنی تیوری‌یه‌که‌ی به‌تموم‌ری نه‌ه‌شت‌ت‌وه‌و
 لم‌سر‌نجام‌دا به‌رونی و به‌پ‌ری راشک‌وی‌یه‌وه به‌ی هیچ پ‌نچ پ‌نایه‌ک ک‌مه‌ل و ده‌ول‌تی ته‌کفر کرده.
 ن‌م‌ش وای کرده همر همولیک ب‌ پاسادان و ره‌اندن‌وه‌ی توند‌ت‌یر‌ی بیروبا‌وه‌یه‌که‌ی بانگ‌شه کردن
 ب‌ توه‌ی که‌تمو بیروبا‌وه‌یه، یاخود لانی کم به‌شیک لم‌ بیروبا‌وه‌یه، به‌دحالی بون له‌بار‌یه‌وه ه‌یه،
 کار‌یک‌ی فره د‌وار ب‌. سید قوتب له‌ ((مشخه‌له‌کان)) دا و تبوی ((همر سر‌زه‌مینیک ئیسلام ت‌یدا
 هوکمران نه‌ب، ئیسلامی لی‌ نیه))^(۴۱). دیاره توه‌ی م‌ب‌ست‌تی توه‌یه که‌همر ک‌مه‌ل‌یک ده‌ستوره
 راسته‌قینه‌که‌ی پشت به‌ج‌یه‌ج‌ی کردنی و ردو درشتی شریعتی ئیسلام ناب‌ستی، ک‌مه‌ل‌یکه له‌ده‌روه‌ی
 سنوری ئیسلام‌دا. ن‌م‌شی به‌پ‌ری رونی‌یه‌وه نویوه، به‌ج‌ور‌یک که‌همو ت‌وانی دواتر ویستیان پاکانه
 ب‌ تیوری‌یه‌که‌ی بکن، خ‌یان له‌برده‌م تم‌ر‌یک‌ی تم‌پ‌ری سه‌خت و د‌واردا تا ن‌ندازه‌ی مه‌حل بین‌یه‌وه.

سرچاوه‌کان:

- ۱- ب‌وانه: تاریخ الطبری، الجزء الثالث، مؤسسة الاعلمي للمطبوعات، بیروت، ص ۴۳۷.
- ۲- تاریخ الطبری، ص ۴۳۹.
- ۳- الاسفراینی، التبصیر فی الدین وتمییز الفرقة الناجية من الفرق الهالکین، تحقیق زاهد بن الحسن
 الکوثری، مکتبة الخانجي، القاهرة، ۱۹۵۵، ص ۲۶.
- ۴- زهیر ماردینی، اللودان الوفد والاخوان، الطبعة الثانية، دار اقرأ، القاهرة، ۱۹۸۶، ص ۳۸.
- ۵- السيد يوسف، الاخوان المسلمون وجذور التطرف الديني والارهاب في مصر، الهيئة المصرية
 العامة للكتاب، القاهرة، ۱۹۹۹، ص ۱۳۱.
- ۶- ههمان سرچاوه، ل ۱۴۴.
- ۷- ههمان سرچاوه، ل ۱۴۷.

- ٩
- ٨- هيمان سرچاوه، ل ١٤٦.
 - ٩- هيمان سرچاوه، ل ١٤٦.
 - ١٠- هيمان سرچاوه، ل ١٤٦.
 - ١١- هيمان سرچاوه، له ١٤٨٨.
 - ١٢- هيمان سرچاوه، ل ١٥٨.
 - ١٣- محمود الصباغ، حقيقة التنظيم الخاص ودوره في دعوة الاخوان المسلمين، دار الاعتصام، القاهرة، ١٩٨٩، ص ٣٥.
 - ١٤- محمود الصباغ، المصدر السابق، ص ٥٢.
 - ١٥- محمود الصباغ، المصدر السابق، ص ٥٢.
 - ١٦- د. احمد موصللي، الاصولية الاسلامية دراسة في الخطاب الايديولوجي والسياسي عند سيد قطب، الناشر للطباعة والنشر والتوزيع والاعلان، بيروت، ١٩٩٣، ص ١٧.
 - ١٧- هيمان سرچاوه، ل ٢٠.
 - ١٨- هيمان سرچاوه، ل ٢٠.
 - ١٩- هيمان سرچاوه، ل ٢٣.
 - ٢٠- جيلز كيبل، النبي- والفرعون، ترجمة احمد خضر، مكتبة مدبولي، القاهرة، ١٩٨٨، ص ٢٦.
 - ٢١- د. احمد موصللي، المصدر السابق، ص ٣٦.
 - ٢٢- هيمان سرچاوه، ل ٤٠.
 - ٢٣- سيد قطب، معالم في الطريق، الطبعة العاشرة، دار الكتاب الاسلامي، قم، ١٩٨٣، ص ٥.
 - ٢٤- معالم، ص ٥.
 - ٢٥- معالم، ص ١٠.
 - ٢٦- معالم، ص ١١.
 - ٢٧- معالم، ص ١١.
 - ٢٨- معالم، ص ١٢.
 - ٢٩- معالم، ص ٢١.
 - ٣٠- معالم، ص ٢٢.
 - ٣١- معالم، ص ٩٨.
 - ٣٢- معالم، ص ٩٨.
 - ٣٣- معالم، ص ١٠١.
 - ٣٤- معالم، ص ٦٤.
 - ٣٥- معالم، ص ٩٠.

- ٨٤
- ٣٦- د. احمد موصلي، قراءة نظرية تأسيسية في الخطاب الاسلامي الاصولي (نظريات المعرفة والدولة والمجتمع)، الناشر للطباعة والنشر والتوزيع والاعلان، بيروت، ١٩٩٣، ص ٣٠.
- ٣٧- معالم، ص ١٥١.
- ٣٨- جيلز كيبل، ص ١٢.
- ٣٩- جيلز كيبل، ص ٥٠.
- ٤٠- جيلز كيبل، ص ٥٢.
- ٤١- معالم، ص ١٦١.